બુદ્ધિપ્રભા.

(The Light of Reason)

ब्रह्मानन्दविधानके पटुतरं शान्तिग्रहद्योतकम् ।
सत्यासत्यविवेकदं भवभयभ्रान्तिव्यवच्छेदकम् ॥
मिथ्यामार्गनिवर्तकं विजयतां स्याद्वादधर्मप्रदम् ।
लोके सूर्यसमप्रकाशकमिदं 'बुद्धिप्रभा' मासिकम् ॥

વર્ષ ૬ ઠું.] તા. ૧૫ એપ્રીલ સને ૧૯૧૪. [અંક ૧ લો.

*श्री मणिचंद्रकृत.

(સંગ્રાહક તથા વિવેચનકાર બુદ્ધિસાગર.)

चोपाई.

मिच्छत्त कहीए जे कुतत्त्ववासना, यथास्थिति भव नावे आसना ।
द्रव्य पज्जव विपर्यास धरावे, अनंतानुबंधी हठ करावे ॥ १ ॥
गुणवंत जाण्यो तुहे द्वेष आवे, मुहुर्तथी मांडी जावजीव कहावे ।
अनंतानुबंधीओ क्रोध ते थावे, भवानुबंधी ते दुर्गति पावे ॥ २ ॥
गुणवंत प्रति देखे आपथी हीणा, अवगुण आगलि करी जुई दीणा ।
मान चढ्यो निज पराक्रम बोले, दुर्गति तणुं बारणुं ते खोले ॥ ३ ॥
धर्म थोडो करी बहुत प्रकाशे, आप इम जाणे मोरो जस भासे ।
धर्म देखाडी ठगे बहु लोक, अनंतानुबंधी माया करे फोक ॥ ४ ॥

આ ચોપાઈવાળા પદમાં અધ્યાત્મજ્ઞાની શ્રી મણિચંદ્રજીએ સમકિતી અને મિથ્યાત્વીનાં લક્ષણો દર્શાવ્યાં છે. મિથ્યાત્વીને ગુણવંતપર દ્વેષ પ્રગટે છે અને તે મુહુર્તથી પ્રારંભીયાવજ્જીવ પર્યંત રહે છે. મિથ્યાત્વી જીવ પોતાને ગુણવંતો કરતાં મહાન દેખે છે અને ગુણવંતોને પોતાનાથી હીન

* શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજ અમદાવાદમાં સારંગપુર તળીયાની પોળમાં રહેતા હતા. અમદાવાદમાં પ્રસિદ્ધ નવી કાકી જે કહેવાય છે તેમના પતિએ શ્રી મણિચંદ્રજી પાસે અભ્યાસ કર્યો હતો એમ કહેવાય છે. શ્રી મણિચંદ્ર[illegible] પદો છપાઇ ગયાં છે. અવશેષ કેટલાંક પદો મળ[illegible]માવે છે.

परवस्तु अपनी करीने माने, तनमें रंगाइ रह्यो नीच ठाणे ।
लोभसागर पूरो नवी थावे, तृष्णाए करी दुर्गति जावे ॥ ५ ॥
ए अनंतानुबंधी कह्या चार, एकनी मुख्यता गुणीता त्रण धार ।
नरक निगोद प्होंचाडे भाइ, हारी जाइ आपणी ठकुराइ ॥ ६ ॥
यथास्थित भाव उपरे मनरंजे, गुण जाण्या पछी तेहने नवि गंजे ।
धर्ममां माया न करे पुण्यवंत, भणे मणिचंद्र परवस्तु म संच ॥ ७ ॥

राग केदारो.

चेतना चेतनकुं समजावे, अनादि स्वरूप जणावेरे ।
सुमति कुमति दो नारी ताहरे, कुमति कहे तिम चालेरे. चेतना. १
कुमति तणो परिवार छे वहुलो, रात दिवस करे डोहलोरे;
विषय कषायमां भीनो रहेवे, नवि जाणे ते भूलेरे. चेतना. २

દેખે છે, મિથ્યાત્વી અન્ય જીવોના અવગુણોને આગળ કરે છે અને તેઓના સદ્દગુણોને આચ્છાદે છે. મિથ્યાત્વી અલ્પ ધર્મ કરીને ઘણો કર્યો એમ અન્યોની આગળ પ્રકાશે છે. મિથ્યાત્વી કપટ ઉપર ઉપરથી ક્રિયાડંબરે ધર્મ દેખાડીને પરને વંચવા પ્રયત્ન કરે છે. સમકિતી ધર્માનુષ્ટાનમાં કપટ કરતો નથી. સમકિતી અન્ય જીવોના સદ્દગુણોને ગ્રહણ કરે છે અને વસ્તુને વસ્તુપણે દેખે છે. ઇત્યાદિ.

આ પદમાં શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજે સુમતિ અને કુમતિના પાત્રપૂર્વક આત્માને ઉપદેશ કરીને સુમતિના ઘેર રહેવા આત્માને વિવેક કરાવે છે અને કુમતિની અસારતા અવબોધાવી તેના વશમાં ન રહેવું એમ આત્માને પ્રબોધે છે. શ્રી મણિચંદ્રજી પોતાના આત્માને સંબોધે છે કે હે આત્મન્! કુમતિનો બહુ પરિવાર છે અને તે તને રાત્રી દિવસ વિકલ્પ સંકલ્પ કરાવીને દુઃખી કરે છે, કુમતિનો પરિવાર તને વિષય કષાયમાં તન્મયતા કરાવે છે પણ તું તેના સંગે પોતે ભૂલ્યો છું એમ સંવેદી શકતો નથી. કુમતિએ તને એવી રીતે વશમાં કરી લીધો છે કે તને સુમતિ સાથે મેળાપ પણ કરવા દેતી નથી. હે ચેતન! તને મોહની છાક એવી ચઢી છે કે તું સુમતિનું સ્વરૂપ અવબોધવા સમર્થ થઇ શક્યો નથી. કુમતિના સંગે અભક્ષ્ય ભક્ષણ તું કરે છે. આવી રીતે તારો અનન્તકાળ વહી ગયો. અવસર પામીને ચેતન પોતાના આત્માને કથે છે કે હે આત્મસ્વામિન્! તમારો વાસ હવે સુમતિના ઘેર રાખો. કુમતિના મુખે મીઠાઇ દઇને સુમતિના સદ્દવિચારોમાં તલ્લીન બની આનન્દ રસ આસ્વાદો. આત્મસ્વામિન્! આ પ્રમાણે સુમતિની પાસે રહેવાનો અભ્યાસ સેવશો તો **વિરતિ** તમારી પાસે આવશે અને તે તમને નિરૂપાધિમય સુખની વાનગી ચખાડીને તૃપ્ત કરશે કે જેથી તમો સત્ય સુખના માર્ગમાં અવધૂતયોગી બનીને રહેશો. હે ચેતનજી! **વિરતિ**ની પાસે તન્મય બનીને રહેશો ત્યારે **મુક્તિ**નો મેળાપ તમને અવશ્ય સુમતિ કરાવી આપશે. ચેતન પોતાના સ્વરૂપે શુદ્ધ થાય છે ત્યારે તે નિર્ભય સ્થાનક પ્રાપ્ત કરે છે એમ હે ચેતન! તમો પરિપૂર્ણ લક્ષ્યમાં રાખીને હવે પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં તલ્લીન બનો. શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજ પોતાના આત્માને પ્રબોધે છે કે સુમતિ અને કુમતિનું આવું પટંતર જાણીને પોતાના ગુણ જાણો અને તેમાં રમણતા કરો એટલે આપો આપ પરમાત્મારૂપ દેખાશે.

सुमति मिलवा नवि दिये तुजने, मोहनी छाके राख्योरे;
भक्ष्याभक्ष्य तुजने करावे, अनंतकाल तांइ राख्योरे. चेतना. ३

अवसर पामी चेतना बोली, प्रभु सुमतिने घेर राखोरे;
कुमतिने मुखे मीठाइ देइ, सुमति तणा गुण चाखोरे. चेतना. ४

इणे अभ्यासे देसि व्रती आवे, अवसरि कुमतिने छांडेरे;
सुमति तणुं वाध्युं जाणी, संयम स्त्री तव आणेरे. चेतना. ५

सुमति स्त्री परिवारे वाधी, तब मुक्तिवधू मेलावेरे;
आप स्वरुपे चेतन थावे, तब निर्भयस्थानक पावेरे. चेतना. ६

आप स्वरुप यथास्थित भावे, जोइने चित्त आणोरे;
कुमति सुमति पटंतर देखी, भणे मणिचंद्र गुण जाणोरे. चेतना. ७

ભાવાર્થ—અધ્યાત્મ રસમગ્ન શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજ આ સંસારની અસારતાનો પૂર્ણ નિશ્ચય કરીને વિવેક જ્ઞાનથી પ્રબોધે છે કે, આ સંસારમાં કોઇ કોઇના કાર્ય માટે નથી. મૂઢ જીવ મોહ વડે પોતાનું આયુષ્ય વ્યર્થ ગુમાવે છે અને જે સુખનો માર્ગ છે તેનાથી પરાઙ્મુખ રહે છે. શબ્દ-રૂપ-રસ-ગંધ અને સ્પર્શ વિષયોમાં શુભ અને અશુભતાને માની પરવસ્તુમાં મિથ્યા મુંઝે છે. ચેતન એ પોતે ચૈતન્ય સ્વભાવ વિશિષ્ટ છે છતાં જડના સ્વભાવમાં ચેતન મુંઝાયો એ પણ એક આશ્ચર્ય છે. ચેતન અજ્ઞાનયોગે જડસ્વભાવમાં મુંઝાઇને યથાસ્થિત વસ્તુ સ્વભાવને અવબોધી શક્યો નહિ તેમજ ચેતન પરવસ્તુઓમાં મારૂં તારૂં કરીને રાચી રહ્યો. અહો ! ચેતન થઇને જડમાં મુંઝાયો અને પોતાનામાં રહેલા શાન્ત રસને તે જાણી શકયો નહિ. જ્યારે ત્યારે પણ ચેતન સ્વભાવમાં આવ્યા વિના અનન્તાનન્દમય થઇ શકવાનો નથી. જડની સંગતિ કરવાથી આત્મામાં જડતા વ્યાપી રહી છે અને તેથી જ્ઞાન માર્ગ ઢંકાઇ રહ્યો છે. અહો આત્મા એવો જડ અજ્ઞાની બની ગયો છે કે જે મન-વચન અને કાયાના યોગે જે જે કરે છે તેમાં હું કરૂં છું એવી અહંવૃત્તિ ધારણ કરે છે અને તેથી પરભાવનો કર્ત્તા હર્તા બનીને કર્મ ગ્રહણ કરે છે. અજ્ઞાનત્વથી યોગ અને કષાયથી પોતાને ભિન્ન જાણી શકતો નથી. યોગવડે અને રસવડે પોતાના આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોમાં કર્મરૂપ જડને બાંધે છે અને તેથી સ્વકૃત કર્મને ભવોભવમાં નાના અવતારો ધારણ કરીને ભોગવે છે. યોગથી પ્રદેશબન્ધ પડે છે અને કષાયથી રસ સ્થિતિ બન્ધ પડે છે. આત્મા પરસ્વભાવે રમણતા કરવાથી પરનો કર્તા હર્તા બનીને ભવભ્રમણ કર્યા કરે છે. જ્યારે આત્માને સત્ય વિવેક પ્રગટે છે ત્યારે સર્વ જડ પદાર્થોથી હું ભિન્ન છું અને બાજીગરની બાજી સમાન સર્વ દૃશ્ય પ્રપંચ ધૂળ જેવા છે એમ ભાસે છે. કર્મના ઉદયથી બાહ્ય શુભાશુભ સંબંધ પ્રગટે છે તેમાં કોઇ શુભાશુભ દશા તથા તેના સંબંધો સદા રહેતા નથી. આ પ્રમાણે આત્મા પોતાના સ્વરૂપમાં રમે છે ત્યારે તેને કામ ભોગની વાંચ્છના રહેતી નથી. શ્રી મણિચંદ્રજી જણાવે છે કે જ્યારે આત્મા અને જડવસ્તુને યથાસ્થિત ભાવે જાણવામાં આવે છે ત્યારે સુખને સુખરૂપ જાણે છે તથા દુઃખને દુઃખરૂપ જાણે છે અને સ્વભાવ રમણતામાં સુખ માની તેમાં રમે છે.

राग उपर प्रमाणे.

कोइ किनकुं काज न आवे, मूढ मोहे वेला गमावेरे;
शब्द रुपरस गंध फरसावे, शुभाशुभ दुःख सुख पावेरे. कोइ. १
जड स्वभाव चेतन मुझ्यो, यथास्थित भाव न बुझ्योरे;
तेरी मेरी करतो अलुज्यो, शान्तरस भाव न सुज्योरे. कोइ. २
जडकी संगते जडता व्यापी, ज्ञानमारग रह्यो ढांकीरे;
योग करे ते आपे जाणे, हुं करता कहे थापीरे. कोइ. ३
योग कषाय न जुदा जाणे, योगे प्रकृत प्रदेश जड बांधेरे;
कषाय रस स्थितिनो कर्त्ता, संसार स्थिति बहु वाधेरे. कोइ. ४
सर्व पदारथथी हुं अलगो, ए बाजीगरकी धूलि बाजीरे;
उदयागति भावे ए नीपजे, संसार बात नहुको छाजीरे. कोइ. ५
अन्तरातम ते नर कहीए, कामभोग नवी इच्छेरे;
भणे मणिचंद्र यथास्थित भावे, सुख दुःखादिकने प्रीछेरे. कोइ. ६

સારાંશ—જેણે પોતાના આત્માને અસ્તિત્વે અનુભવ્યો છે તે ચાર યમને દેખી શકે છે. ૧ ઇચ્છા, ૨ પ્રવૃત્તિ, ૩ સ્થિર અને ૪ સિદ્ધયમનું સ્વરૂપ અવબોધીને ધર્મ પ્રવૃત્તિમાં સ્વમનને જોડીને યોગના શબ્દાર્થને સિદ્ધ કરે છે. યોગીને પ્રથમ યમમાં અહિંસાદિકની વાર્તા કરતાં અને શ્રવણ કરતાં મીઠી લાગે છે. જિનની આજ્ઞા આરાધવાપર તે પ્રેમને ધારે છે અને અવશેષ અન્ય બાબતો તેને અનિષ્ટ લાગે છે. દ્વિતીયયમમાં પ્રવૃત્ત યોગી ઝાઝી એવી પ્રમાદ દશા તેને હોય છે તથાપિ તત્ પરિહાર કરવા અને યમ પાળવાને તત્પર બને છે તે જીનેશ્વરની આજ્ઞામાં મગ્ન રહે છે. ત્રીજા યમમાં યમી યોગી પોતાના આત્માની રતિમાં વિહરવા પ્રવૃત્તિ કરે છે અને પૌદ્ગલિક રતિ અને તેના હેતુઓથી નિવૃત્ત થઇ અપ્રમત શુભરૂપે બને છે અને બાવીશ પરિષહરૂપ શત્રુઓને અપ્રમત્તદશામાં રહીને જીતે છે અને પોતે શાન્તસ્વરૂપ બને છે જ્યારે ચોથી યમની દશાને પ્રાપ્ત કરનાર યોગી બને છે ત્યારે પરમાત્માની શુદ્ધ દશા સાધવાને માટે પ્રવૃત્ત થઇને અપ્રમત્ત દશાએ શુદ્ધ પરમાત્મા સ્વરૂપ પોતાના આત્મામાં પ્રગટાવે છે અને પોતાના આત્માને પરમાત્મરૂપે બનાવે છે, પોતે કર્મ કલંકથી રહિત શુદ્ધ બને છે. **इच्छा, प्रवृत्ति, स्थिर** અને **सिद्ध** આ ચાર યમની જીવને અનુક્રમે આરાધના થાય છે. **इच्छा** વિના પ્રવૃત્તિ હોતી નથી અને પ્રવૃત્તિ વિના સ્થિરત્વ પ્રાપ્ત થતું નથી અને સ્થિર યમ વિના **सिद्धयम**ની પ્રાપ્તિ થતી નથી. ઉત્તરોત્તર યમ પ્રતિ પૂર્વ યમને કારણુતા છે એમ સિદ્ધ થઇ શકે છે. **इच्छा, रुचि, प्रेम, राग, स्नेह, लगानी** આદિ પર્યાયો છે. વીતરાગનાં વચનો શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા થવી એ મહા પુણ્યોદયથી બને છે. શ્રી વીતરાગ પ્રભુનાં વચન શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા થતાં સમ્યકત્વનો માર્ગ ખુલ્લો થાય છે. ઇચ્છા છે ત્યાં માર્ગ છે અને ત્યાં પ્રવૃત્તિ છે એ સૂત્ર વારંવાર માનનીય છે. ઇચ્છા યમની પ્રાપ્તિ થતાં પ્રવૃત્તિ યમની પ્રાપ્તિ થાય છે. ઇચ્છાની સાથેજ પ્રવૃત્તિ યમની પ્રાપ્તિ થવી એવો એકાન્ત નિયમ બાંધી શકાય છે. ઇચ્છા યમની સિદ્ધિની સાથે કેટલાક

राग आशावरी.

अनुभव सिद्ध आतम जे होवे, यम चतुष्टय जोवेरे;
इच्छा प्रवृत्ति स्थिर सिद्ध यममां, बीजे शक्ति चित्त जोवेरे. अनुभव. १
प्रथम यमे अहिंसादिक वार्ता, करतां सुणतां मीठीरे;
जाणे जिननी आण आराधक, बीजी वात अनीठीरे. अनुभव. २
बीजे यमे प्रवृत्त जिन आणा, प्रमाद दशा तस जाझीरे;
यम पालवाने तत्पर योगी, जिन आणमां माझीरे. अनुभव. ३
त्रीजे यमे यमिनी रतिचारी, अप्रमत्त शुभ रूपरे;
परिसहा परिवयरी ते पासे, होवे ते शान्त स्वरूपरे. अनुभव. ४
सिद्धयम ते चोथो कहीए, परार्थक साधक शुद्धरे;
भणे मणिचंद्र योग दृष्टान्तं, वचन श्री हरिभद्र बुद्धरे. अनुभव. ५

જીવોને પ્રવૃત્તિ યમની સન્મુખતા પ્રાપ્ત થાય છે અને કેટલાકોને અવિરતિના ઉદયથી થતી નથી. પ્રવૃત્તિ યમની સિદ્ધિ થતાં સ્થિરતા આવે છે. ધર્મ પ્રવૃત્તિ એ કારણ છે અને સ્થિરતા એ કાર્ય છે. ધર્મ પ્રવૃત્તિના ગુણ સ્થાનકમાં વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ અનેક ભેદો પડે છે. પ્રવૃત્તિ યમમાં પ્રમાદ દશા ઝાઝી હોય છે. છઠ્ઠા ગુણ સ્થાનક પર્યંત પ્રવૃત્તિ છે. ધર્મ પ્રવૃત્તિ વડે જ્યારે સ્થિર યમ થાય છે ત્યારે સાધુ પંચ મહાવ્રતમાં સ્થિર રહે છે અને બાવીશ પરિષહોને જીતી ચોથા સિદ્ધ યમને પ્રાપ્ત કરી સુખમય થાય છે.

ભાવાર્થઃ—વસ્તુને વસ્તુના ધર્મ પ્રમાણે યથાસ્થિત દેખવાથી સમ્યક્ત્વ દર્શનની પ્રાપ્તિ થાય છે. જે વસ્તુ જે જે પર્યાયો વડે જેમ યુક્ત હોય તેને તેમ દેખવાથી સમ્યક્ત્વ દર્શન ગણી શકાય છે. જેવી રીતે જિને દ્રવ્ય પર્યાયોનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે તેવી રીતે દ્રવ્ય અને પર્યાયોનું સ્વરૂપ અવગત કરવાથી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. કર્મ રૂપ પર્યાયોને શ્રી કેવલજ્ઞાનીએ જેવી રીતે જ્ઞાનમાં દીઠા છે તેવા તે ઉદયમાં આવે છે. કર્મવિપાકનાં બાહ્ય નિમિત્તો ખરેખર દ્રવ્ય ક્ષેત્રકાલ અને ભાવની અપેક્ષાએ વ્યવહારથી અનેક રીતે દેખાય છે પરંતુ તથા વિધ કર્મ રૂપ કારણ તો પોતાની પાસે છે. તેનો વિપાક ભોગવતાં સમભાવે વર્તવાની જરૂર છે. સમ્યગ્દર્શની કર્મવિપાકને દેખી તેનાથી પોતાના આત્માને ભિન્ન માનીને આન્તરિકોપયોગથી ઉદાસીન રહે છે અર્થાત્ તટસ્થ ભાવથી હર્ષ શોક નહિ ધારણ કરતાં તે તે કાળે પ્રાપ્ત થનાર કર્મવિપાકોને અદીનભાવે વેદે છે. બાહ્ય નિમિત્તે કેચિજ્જીવો દુઃખપ્રદ તરીકે દેખાતા હોય તથાપિ તેઓનાપર દ્વેષાદિકને ધારતો નથી અને તેમને દોષ દેતો નથી. આવી સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવની આન્તરિક વિવેક શક્તિ હોય છે. કર્મવિપાકો ભોગવતાં છતાં સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવની કેવી દશા હોય છે તે આ ઉપરથી અવબોધાઇ શકાશે. શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજ સમ્યગ્દર્શનની દશા જણાવીને આગળ જણાવે છે કે હું કર્તા છું એવું પરમાં માનતાં કર્મ બંધાય છે, અહંવૃત્તિ પ્રગટવાથી કર્મ બંધાય છે અને બંધાયલાં કર્મો સત્તાગત રહે છે અને ઉદયનાં નિમિત્તો પામીને ઉદયાગત થાય છે. કોઇ પણ ઉદીરણા કરીને કર્મને ઉદયમાં લાવી ભોગવે છે. બંધ વેળાએ કષાયથી જેવો રસ પડે છે તેવો કર્મોદયમાં રસ હોય

॥ अध्यात्मफाग ॥

समकित तेह यथास्थित भावे, जेह यस पज्जव हुइ स्वभावे;
तेह पज्जव जिन देखे नाणे, उदय वेला ते आवे टाणे. समकित. १
बाह्य निमित्त घणी रीते भासे, पण तथाविध कारण छे पासे;
ते देखी उदासी न रहेवे, कोइने दोष तेह नवि देवे. समकित २
हुं कर्त्ता माने कर्म बंधाय, तेह कर्मसत्ता वइ थावे;
उदय माफिक बंध उदय आवे, तेह विना केइ उदीरणा पावे. समकित. ३
निकाचना विण बंध खिरी जावे, निकाचनाविण कोइ उदये आवे;
बंध वेलाए जेवो रस होइ, उदय वेलाए तेहवो तिहां सोइ. समकित. ४
द्रव्यक्षेत्र कालभाव मिले आवे, तव विपाकते पूरो थावे;
तेणे कारणे तुमे समता आणो, भणे मणिचंद यथास्थित जाणो. समकित. ५

છે અને તે વેઠવો પડે છે. ઉત્કૃષ્ટ ભંગે કર્મ નીકાચ્યાં ન હોય તો તે તપશ્ચરણ ધ્યાનાદિવડે બંધમાંથી ટળી જાય છે. ઉત્કૃષ્ટ ભંગે નિકાચિત કર્મ બાંધ્યાં હોય છે તો તે ભોગવ્યા વિના છૂટકો થતો નથી. નિકાચના વિના પણ કોઇ કર્મ ઉદયમાં આવે છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ મળતાં કર્મ ઉદયમાં આવે છે અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવે વિપાક ભોગવીને પૂર્ણ કરાય છે. કર્મવિપાક પૂર્ણ થવાને યોગ્ય દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવની પ્રાપ્તિ થાય ત્યાં સુધી કર્મવિપાક ભોગવવો પડે છે માટે હે ભવ્યજીવો ! તમે કર્મવિપાક ભોગવતાં મુંઝાઇ જાઓ નહિ. શુભાશુભ કર્મવિપાકો ભોગવતી વખતે હર્ષ અને શોકનો ત્યાગ કરીને સમભાવને ધારણ કરો અને કર્મના યથાસ્થિત ભાવને જાણીને મનને સમભાવમાં રાખો, એમ શ્રી મણિચંદ્રજી કથે છે. સમ્યક્ત્વ દર્શનની આવી દશા જાણીને આત્મજ્ઞાની મહાપુરૂષ સાંસારિક સંબંધોમાં સમભાવને ધારણ કરીને અંતરથી આત્મસ્વભાવમાં રમણતા કરે છે અને અધિકાર પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે.

ભાવાર્થ—શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજ પોતાના આત્માને સંબોધે છે કે હે ચેતનજી ! તમે આ દુનિયાની સર્વ વસ્તુઓથી ભિન્ન છો. પરદ્રવ્યરૂપ સર્વ વસ્તુઓ કદાપિ પોતાની થઇ નથી, થતી નથી અને થવાની નથી. જ્યારે આ પ્રમાણે વસ્તુ સ્થિતિ છે ત્યારે તું પરવસ્તુઓપર અહં મમત્વ કલ્પનાથી કેમ પ્રેમ ધારણ કરે છે ? અલબત્ત તારે પર જડ વસ્તુઓપર પ્રેમ ન ધારણ કરવો જોઇએ. જે કર્મ વડે ચેતનજી તમે બંધાયા છો તેથી તમે પોતાની ઠકુરાઇ અર્થાત્ પ્રભુતા હારી ગયા છો અને **सर्वं परवशं दुःखं** એ સ્થિતિને પ્રાપ્ત થયા છો. મોહે તમને માયાવડે પાશમાં પાડયા છે એમ હે ચેતનજી તમે નિશ્ચયતઃ અવબોધો. હે ચેતનજી ! તમને મોહે મુખે મીઠાઇ દેઇને ભમાડયા છે—ભમાવ્યા છે. તમે જ્યારે મોહની નિદ્રાનો ત્યાગ કરશો ત્યારે જાણશો કે અરે મોહમાં ફસાવાથી દુર્ગતિ ભ્રમણ કરવું પડે છે. જ્યાં સુધી મોહના વશમાં પડી રહેવાનું છે ત્યાં સુધી આગમોનો અભ્યાસ કરીને આગમી એવું નામ ધરાવવું અથવા માનરૂપ હસ્તિપર ચઢીને વાક્પાટવથી ઉપદેશ કરવો તે સર્વ મિથ્યા છે એમ ચેતનજી માનો. ક્ષયોપશમ વિના ધર્મની બહુ ક્રિયાઓ કરી તેનું ફળ એટલું થયું કે તેથી સુરપદવીની પ્રાપ્તિ થઇ પણ સિદ્ધ ગતિની પ્રાપ્તિ થઇ નહિ. સમ્યગ્દર્શન અને સમ્ય-

राग आशावरी.

चेतन तुम हो आपहि न्यारा, परवस्तु उपर धरे क्या प्यारा;
जिणे करी बंधाणा भाइ, हारी मूकी आपणी ठकुराइ. चेतन. १
माया करी पासमां तुम पाड्या, मुख मीठाइ देइ भमाड्या;
छांडशो निद्रा जब मोह केरी, तो जाणे शो ए दुर्गति फेरी. चेतन. २
आगम पढी आगमी नाम कीना, माने चढी उपदेश बहु दीना;
क्षयोपशम बीन किरिया बहु कीनी, ताको फल सुरपदवी लीनी. चेतन. ३
जब तांइ प्रमाददशा नवि जावे, तब तांही तुम संसार भमावे;
मोहपिशाच तुम दुःख देखावे, अप्रमत्त चाबक रुडि हाथे आवे. चेतन. ४
उदयागत वस्तु यथास्थित भावो, बंध निकाचननो नहि कोइ दावो;
भणे मणिचंद्र इम कर्म खपाइ, जिम पामो अपनी ठकुराइ. चेतन. ५

જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિના ભૂતકાળમાં બાહ્ય ધર્મ ક્રિયાઓ વડે સુર પદવીઓ પ્રાપ્ત કરી અને ભવિષ્યમાં પ્રાપ્ત કરી શકાશે પરન્તુ તેથી ભવભ્રમણનો અંત આવનાર નથી એમ શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજ પ્રબોધે છે. સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને મોહથી વિરામ પામવારૂપ વિરતિ ચારિત્ર્યની પ્રાપ્તિ કરવી જોઇએ. પરવસ્તુઓમાં થતી ઇચ્છા રમણુતારૂપ રતિથી વિરમીને આત્મ ધર્મ ચારિત્ર્યમાં આત્મ વીર્યને પરિણમવવાની જરૂર જ્ઞાનીઓએ સ્વીકારી છે. આત્મ ધર્મમાં રતિ કરવામાં પ્રમાદ નડે છે. જ્યાં સુધી પ્રમાદ દશા નડે છે ત્યાં સુધી પ્રમાદ પોતાના બળવડે જીવને સંસારમાં પરિભ્રમાવે છે અને અસહ્ય નાના દુઃખો વડે આત્માને પીડે છે. હે ચેતનજી! તમને મોહરૂપ પિશાચ દુઃખ દેખાડે છે અર્થાત્ મોહપિશાચના વશમાં થવાથી અનેકશઃ દુઃખો પોતાને દેખવાં પડે છે. જ્યારે અપ્રમત્તરૂપ ચાબુક વડે મોહપિશાચને મારવામાં આવે છે ત્યારે મોહપિશાચને જીતી શકાય છે. હે ચેતનજી! તમે કર્મોદય વસ્તુને યથાસ્થિત ભાવો અર્થાત્ વિચારો અને કર્મવિપાકો ભોગવતી વખતે આત્માને આત્મ સ્વભાવે જાણો અને તે પ્રમાણે સમભાવે વર્તો કે જેથી નિકાચિત કર્મ બાંધી શકાય નહિ. હે ચેતન! તમે સમભાવે વર્તોતો નિકાચિત કર્મ બાંધવાનો દાવો રહી શકે નહિ. શ્રી મુનિરાજ મણિચંદ્રજી કથે છે કે આ પ્રમાણે સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન અને સમભાવમાં વર્તવાથી કર્મનો નાશ થતાં ચેતનજી તમે પોતાની પ્રભુતા પામી શકો.

Help whoever, whenever you can;
Man for ever needs aid from man.
Let never a day die in the west
That you have not comforted some sad breast.

Ella W. Wilcop.

બાલકૃષ્ણ શર્મા. (સરસ્વતી).

અર્થઃ—જ્યારે જ્યારે તમારાથી બની શકે ત્યારે ત્યારે કોઇને ને કોઇને અવશ્ય સહાય કરો. એકની મદદની બીજાને હમેશાં જરૂર પડે છે. કોઈ પણ દુઃખી આત્માને થોડો અગર વધુ આરામ આપ્યા વગર એક પણ દિવસ વ્યર્થ જવા દેશો નહિ.

मारुं नवीन वर्ष.

ત્રોટક.

ગત વર્ષ ગયું—નવું આવી મળ્યું,
ગત હા—ગત શું ? નવું ભાવી રહ્યું;
ગત વર્ષ હતું, મુજ 'પંચમને,'
શિશુ ચાહતું હા ! ઉત્કર્ષ અરે ! ૧

મુજ બાળકના—મુજ પોષકના,
મુજ બાળકના—સત્ શોધકના;
અમિ વેરંતા—નમી ખેરંતા,
કુસુમો વિદ્વાન સુલેખકના. ૨

શુભ હીત ધરી, પ્રભુ માર્ગ સહી,
સત્ જ્ઞાન તત્ત્વનું આપ્યું સહી;
સાહિત્ય તણા રસ સાગરની,
કવિતા સવિતા રસ રેલી રહી. ૩

મન સંપ ધરી, નીતિ અન્તરથી,
નય ન્યાયતણા હથીયાર ધરી;
પ્રભુ વચન તણી કુસુમાંજળીઓ,
મુજ વાંચક જે ઉર મ્હેંજ ધરી. ૪

ફુલડાં મધુરાં મમ બાળતણાં,
અર્પો તમને આત્મક સુખડાં;
પ્રવાસી કરો પ્રભુના પથના,
તમ જીવનને મધુરાં—સુખડાં. ૫

મુજ વાંસળીમાં કટુ સુર હશે,
ઉદ્દેશ અપિ રસપૂર્ણ હશે;
વય મ્હારૂં શિશુ, હજી વર્ષ જનું,
મુજ કર્મ ક્ષેત્ર—વિષે હું ભમું. ૬

શિશુનાં વચનો—સ્વદિવ્ય ભર્યાં,
શિખવે પ્રભુતા—ભર સત્ય અહા—;
ગણી એમ અમી નજરો કરજો,
મુજ યત્ન વિષે સૌ સ્હાય થજો. ૭

વિદ્વાન——સુલેખક—સાધુ——તણા,
કલરવ કલમો મુજ કુંજ ઘણા;
કરજો ભરજો નવ ગીતલડાં,
ઉર વાંચકના નવ—તત્વ ભર્યાં. ૮

બહુ શાંતિ હજો જગના પડમાં,
સહુ તત્વ તણા રસીયા બનજો;
નવા વર્ષ વિષે નવી સેવ હજો,
મુજ રંકથી 'બુદ્ધિપ્રભા' ધા અહો. ૯

मारुं गत अने नविन वर्ष प्रवेश.

સૃષ્ટિમાં દરેક વસ્તુમાં ફેરફાર એ સ્વાભાવિક છે. ફેરફાર એ જરૂરનો છે, અને ફેરફાર એજ કુદરતના નિર્ણીત હેતુને બર લાવનારૂં મુખ્ય સાધન છે. વિશ્વના વિશાળ ક્ષેત્રના ગર્ભમાં કુદરતનો શો હેતુ અને શો મર્મ છે, તે કોણ જાણે છે ? કઈ ઘડીએ કુદરત કયું કાર્ય કરે છે તે કોણ સમજે છે ? કુદરતની સૃષ્ટ વસ્તુનો અચાનક ફેરફાર થાય છે, એનું પરિણામ મનુજ આશ્ચર્ય દૃષ્ટિથી નિહાળ્યા કરે છે, અને સમજીને અગર વિના સમજે, પોતાને ભાગે આવતો પ્રયોગ તેજ રંગભૂમિ પર ભજવે જાય છે. સામાન્ય રીતે મનુજનું જ્ઞાનક્ષેત્ર ઘણું પરિમીત હોવાથી તેને સૃષ્ટિના કાર્યનું સ્વરૂપ અગમ્ય છે. સૃષ્ટિના તંત્રની સાંકળો ક્યાં ક્યાં સંકળાઇ છે તેને જાણી શકતો નથી. માત્ર તે આ વિશ્વની રંગભૂમિ પર બનતા અનેક બનાવો સાનંદાશ્ચર્યથી નિહાળ્યા કરે છે. કોઇ પણ એવું મહાન્ રાજ્ય આ દુનિયામાં હયાતી ધરાવતું નથી કે જે કુદરતના નિર્ણીત ફેરફારોને આગાહી બુદ્ધિથી જાણી, પોતાના બળથી તેને અટકાવી શકે. કુદરતનો માર્ગ નિષ્પક્ષપાતી–ન્યાયી, અને નિઃસ્પૃહી છે. તેથીજ તે સદા વિજયવંત છે. હરેક પળે સૃષ્ટિમાં બહુવિધ ફેરફારો થયા કરે છે. અસંખ્યાત ધરતીકંપો, વરસાદ તથા પવનનાં તોફાનો, અનેક જાતના મહામારી જેવા રોગો, પ્રજા પ્રજા વચ્ચેનાં નાશકારક યુદ્ધો, પળે પળે નૂતન ચમત્કારોભર્યા અવનવા ફેરફારો અવશ્યમેવ કર્યાજ જાય છે. આ બધા ફેરફારોમાં કુદરત પોતાના કાર્યકારણના અચળ નિયમો સહિત, અસ્ખલિત પ્રવાહથી અસ્તિત્વ ભોગવે છે. દરેક વસ્તુ પોતાના ઉદય કે અસ્તનું કારણ અંતરગૂઢ રીતે પોતાની અંદર જમા કરે જાય છે અને અંતે તે કારણ, કાર્યના રૂપે પરિણમે છે. દરેક જણ પોતાના અસ્તિત્વનો પોતે કારણભૂત છે, પણ અજ્ઞાનતાને લઇને તે આવેલા ફેરફારનું પરિણામ જોઇ વિસ્મિત થાય છે.

આનંદદાયક બનાવોમાં પેથાપુર ખાતે પુજ્યપાદ યોગનિષ્ટ મુનિરાજ શ્રી બુદ્ધિસાગરજીને વિદ્વાનો તથા ચતુર્વિધ સંઘ વિધમાન આચાર્યપદવી આપવાનું સફલ કાર્ય એ એક મુખ્ય છે. અલબત્ત લાયક વિદ્વાનનું લાયક ગૌરવ કરવામાં આવ્યું છે. જેમની અતી ઉત્કૃષ્ટ સંસ્કારી લેખીનીએ ત્રીસ ઉપરાંત વિશ્વોપયોગી–સર્વમાન્ય ગ્રંથો આલેખ્યા છે, જેમની સ્યાદ્વાદયુક્ત મીષ્ટ વાણીએ રાજા રાણા–જૈનો ને જૈનેતરો–અને અનેક વિદ્વાનોને અસ્ખલિત જ્ઞાનસુધારસ પાન કરાવ્યું છે. અને છેલ્લે તેમની કલ્પનાથી પણ અધિક, તત્વજ્ઞાનના સર્વોત્કૃષ્ટ રસથી છલકાતાં આનંદઘન પદ ભાવાર્થ સંગ્રહ નામના ગ્રંથે સમગ્ર જૈન તેમજ જૈનેતર સમાજને મુગ્ધ કર્યું છે. જેમના શુદ્ધ ચારિત્રથી જનસમાજ સંતુષ્ટ છે એવા સત્પુરૂષનું યોગ્ય સન્માનજ જનસમાજે કર્યું છે. આ ઉપરાંત જૈન સમાજના હિતાર્થે વિહરતા અનેક સુસાધુઓને પન્યાસ ગણી આદિની ઉપાધિઓથી અલંકૃત કરવામાં આવ્યા છે.

પ્રો. હર્મન જેકોબી નામના જૈન ધર્મના અભ્યાસી–સંસ્કૃતના પ્રોફેસર જે પોતાના જીજ્ઞાસુ ને અનુભવી જ્ઞાનવાળા વર્તનથી જૈનસમાજને મુગ્ધ બનાવનાર જર્મન વિદ્વાન તત્વજ્ઞાનીએ હિંદુસ્તાનને તથા હિંદુસ્તાનના સકળ જૈનોને પોતાની મુલાકાતનો લાભ આપ્યો છે. તે ઘણું નવું શીખી તથા શીખવી શકશે એવો અમને ભરૂસો છે. તેમના માનાર્થે જુદે જુદે સ્થળે જૈન કોમ તરફથી માન આપવામાં આવ્યું હતું ને તે ઇચ્છવા યોગ્ય હતું.

વળી જોધપુર ખાતે ગત વર્ષમાં જૈન સાહિત્ય સંમેલન થયું હતું. શ્રી ચોથી ગુર્જર સાહિત્ય પરિષદ્‌માં શ્રી યશોવિજયના જીવન ચરિત્રનો વિદ્વત્તા ભર્યો નિબંધ મોકલી સાહિત્યની દિશા તરફ જૈન પ્રજાનું લક્ષ ખેંચનાર આચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી તથા બીજા કેટલાક જૈન બાંધવો પછી આવી દિશામાં આજ પ્રથમ પ્રયાસ હતો. જૈન કોમના વિદ્વાન્ સાધુઓ તેમજ જૈન વિદ્વાનોના એકસંપથી આવા મેળાવડાઓ ઘણા થાઓ એવું ઇચ્છીએ છીએ. આ સિવાય જૈન કોમમાં બનેલા અનેક સારા બનાવોની આ પત્ર નોંધ લે છે ને એવા ઉત્તમ બનાવો હમેશાં બનતા રહે એવી ઇચ્છા ધરાવ છે.

ગત વર્ષના લેખકોમાં શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિની જાહેર સેવાઓ જગવીદીત છે. તેમના ઉત્તમ લેખો પૈકી સાધર્મિઓની ભક્તિ, ક્ષમાપના પત્ર, ધર્મનું સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ, લેખકો ને લેખો આદિ લેખો ઉત્તમ હતા. લેખકો ને લેખો–નામના લંબાણ લેખ તથા પૂર્વાચાર્યોએ કરેલા સાધુઓ માટેના કાયદા, નામના લેખોએ બેશક વાચકોને ઉત્તમ વાંચન પુરૂ પાડયું છે. તેમનો પ્રાચીન જૈન ગુર્જર ભાષાનો શોખ કોનાથી અજાણ્યુ છે? શ્રી વિજનસેન સુરિશ્વરના સમયના સમર્થ લેખકની આત્મ શિક્ષાનું પાન તેમણે હમણાં વાંચકોને–પ્રાચીન ગુર્જર ભાષામાં જૈન સાહિત્ય–નામના મથાળા હેઠળ કરાવા માંડયું છે. તેમની કલમ આ વર્ષમાં પણ તેવુંજ વાંચન પુરૂં પાડયા કરશે એવી આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ છે.

અન્ય લેખકોમાં નૂતન સંખ્યાએથી લખતાં રા. પાદરાકરની સેવા અભિનંદનીય છે. તેમના ઘણા લેખો પૈકી–સ્મરણ શક્તિ, સૌંદર્ય પ્રાપ્તિનો સર્વોત્તમ ઉપાય, સ્વદારા સંતોષ સૂક્ષ્મ પ્રેમ અને સ્થૂળ પ્રેમ આદિ ઉપયોગી લેખો તથા સુલલિત કાવ્યોએ ઠીક ફાળો આપ્યો છે. તદુપરાંત શેઠ જેસિંગભાઇ પ્રેમાભાઇ, રા. શંકરલાલ ડા. કાપડીયા, રા. દિલખુશ, રા. પોપટલાલ કેવળચંદ, રા. લ. ક. દલાલ, રા. ગોધાવી નિવાસી માસ્તર ભોગીલાલ મગનલાલ શાહ. રા. માવજી દામજી, વકીલ વર્ધમાન સ્વરૂપચંદ, રા. વૈરાટી, રા. એક 'જૈન ગ્રેજ્યુએટ', મુનિ માણિક. આદિ લેખકોએ પોતાના લેખો દ્વારા સારી સેવા બજાવી છે. અત્યંત આનંદ વાર્તા છે કે અજ્ઞાનતાના અંધકાર ભર્યા સ્ત્રીસમાજ રૂપી વાદળામાંથી કેટલીક ભગીની લેખકાએ દેખા દીધી છે. "એક સ્ત્રી" નો મનુષ્ય નામનો મનન કરવા લાયક લેખ બહેન સમરથ ફુલચંદનો "સ્ત્રીઓએ શા માટે ભણવું જોઇએ." તે નામનો લેખ તેમજ બહેન વહાલી વીરચંદનો સ્વધર્મ બંધુઓ પ્રત્યે વિનંતિ, આદિ સ્ત્રીના લેખો વાંચી–આ પ્રયાસથી કયા જૈન સમાજ હિતેચ્છુ બાંધવને આનંદ નહિ થાય? ભગીનીઓનો આ દિશામાં પ્રયત્ન જોઇ હર્ષાશ્રુ આવે છે અને અમો તેવી ઉછરતી લેખક ભગીનીઓને ખાસ સહૃદય આમંત્રણ કરીએ છીએ તેમણે પોતાના લેખો હમેશાં અવશ્ય મોકલી આપવા.

આ માસિકે અખત્યાર કરેલી સમાન દષ્ટિની રીતનું ઘણે અંશે પાલન થયેલું વાંચકો જોશે. નિંદા વીકથા તથા ગાલીપ્રદાન કરવા જેવા આક્ષેપોથી તે દૂર થયું છે. નીતિ, દયા, પ્રેમ, સ્વધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાનના ઉચ્ચ સિદ્ધાંતો, આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનું ગુંજન તથા કથા વાર્તા તેમજ બોધપ્રદ સુલલિત કાવ્યો યથાક્રમે તે અવશ્ય આપતું રહી મક્કમપણે પોતાની સેવા બજાવે ગયું છે ને નવીન વર્ષમાં તેવીજ, બલ્કે તેથી પણ વધુ પ્રમાણમાં પોતાની ફરજો બજાવે જાય એવું બળ પરમાત્મા પ્રત્યે યાચે છે.

આ માસિક છઠ્ઠા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે એટલે તે એક બાળકજ છે. કાલુ કાલુ બોલી પડતું આથડતું બાળક જેમ દુનિયામાં આગળ વધવા પ્રયત્ન આદરે તેમ આ બુદ્ધિપ્રભા

રૂપી બાળક પોતાની ફરજ યથાશક્તિ બજાવી પોતાના કર્મક્ષેત્રમાં આગળ વધે છે. વાંચકોને તે સંપૂર્ણ આનંદ–તો નહિ આપી શકે, તો પણ—

તમ પાસ ધર્યું પ્રીય બન્ધુ ગણો,
અમ જીવન કોકીલ બાલક આ;
સુર "શૈશવમાં–ન મધુર હશે,
ગણુજ્યો તદપિ, પ્રીતિ પાત્ર સદા—"

એમ જાણી તે પ્રત્યે અમી નજર રાખશો.

જેવી રીતે મહાસાગરમાં અનેક નાનાં મોટાં મોજાંઓ અને તરંગો ઉઠે છે તેવીજ રીતે સર્વ નાના મોટા વર્તમાનપત્રો તથા ચોપાનીઆંઓ સાથે સ્વધર્મ–આત્મધર્મના અંતરગૂઢ પ્રવાહથી એક નાના તરંગ સમાન આ બુદ્ધિપ્રભા પત્રનું સ્ફુરણ થવા પામ્યું છે. એ નાનું છતાં સ્વધર્મ, ન્યાય, નીતિ, તત્ત્વજ્ઞાન તથા સાહિત્યનું સ્ફુરણ છે. એ બાળક અને અપરિપકવ છતાં, તેની ભવિષ્યની સર્વ કળાઓ તેની અંદરજ અંતરભાવ પામેલી છે. એ નાનું મોટુંએ કંઇક પોતાનો પાઠ બજાવી રહ્યું છે. ભારતવર્ષનાં ઉઠેલા મહાન ગંભીર ધ્વનીમાં પોતાના નહિ જેવા નાદથી પણ કંઇક ટહુકા કરી રહ્યું છે. ગત વર્ષમાં એણે શું કર્યું છે તે ગત વર્ષના તેના અપરિમીત–પરિશ્રમ પરથી સ્પષ્ટ સુચન થશે. પોતાના ઉદ્દેશને અંગે જુદી જુદી પ્રકૃતિના લેખદ્વારા એણે જુદા જુદા નાના મોટા લેખો પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. તેમાં કેટલીક અપરિપકવતા જણાઇ હશે પણ ક્રમે ક્રમે તે ગંભીરતા ધારણ કરતું જશે એવી આશા છે. અમને દૃઢ વિશ્વાસ છે કે એનું જીવન સત્યમૂલક હોવાથી દરેકના હૃદયમાં તેને માટે વ્હેલો મોડો પણ આદર ઉત્પન્ન થશેજ અને તેજ પ્રમાણે ગત વર્ષમાં કેટલેક અંશે બન્યું છે.

ગત એ ગત છે, હવે ભવિષ્યની કર્મભૂમિમાં તેને પ્રયાણ કરવાનું છે. દરેક વસ્તુની ઉત્પત્તિની સાથેજ તેનું ભાવિ નિર્માણ થયેલુંજ હોય છે. તે તે પ્રમાણે પોતાના પ્રયોગ બજાવે છે. chance અકારણ બનવા જેવું કંઇ છેજ નહિ. અજ્ઞાનતાને લઇનેજ આપણે chance કહીએ છીએ. વાસ્તવિક રીતે દરેક વસ્તુની જીવન ક્રિયામાં તેનો હેતુ હોય છે, અને તે હેતુ અનુસારેજ તે પોતાનું વર્તન કરે છે, બુદ્ધિપ્રભા પણ તે અનુસારે પોતાના નિર્ણીત માર્ગે ચાલ્યું જશે અને તેને સોંપાયલું કાર્ય (Mission) તે પૂરૂં કરશે.

ભારતવર્ષનો જૈન સમાજ જાણે નવિન યુગમાં સંચરે છે પણ નવિન સૃષ્ટિનો હજી આરંભ કાળ છે. ભારતભૂમિના આ સમાજના નવિન જીવનને નવિન રસાયણ સિંચતા રહેવાની જરૂર છે. અને તે કામ યથાશક્તિ ભાગે પડતું બુદ્ધિપ્રભા કરશે. વીરપ્રભુના સંતાનોના હૃદયને એ રસાયણના અનેક પ્રકારના પટ તે દેતું રહેશે. વૃંદાવનની લતાકુંજોની માફક જૈન બાંધવોનાં એક બીજાઓનાં હૃદય, એક બીજા સાથે દૃઢપણે ગુંથાય, એવી બન્ધુભાવની ઉંડી જડ તે બધામાં નાંખતું રહેશે. ધર્મ સિવાય જીવનનું પોષણ નથી, એવો અંતર નાદ કરી, તેની સાથેજ ધર્મ જીવન તે ઉચ્ચ ચારિત્રમાં રહેલું છે, આત્માના પૂર્ણ વિકાસમાં તે સમાયેલું છે, નીતિ નિયમોથી સૂવર્ણ બેડીમાં તે ગુંથાયલું છે, અને સત્ય આત્મધર્મના પડે પડે તે વેરાયલું છે, એવું તે સર્વને કળાવશે. ભિન્ન ભિન્ન પ્રકૃતિની વ્યક્તિઓને માટે ભિન્ન ભિન્ન પ્રકૃતિઓ બધાને માન્ય કરાવશે. તે બધાને દૃઢ કરાવશે કે યોગ્ય સંસ્કાર સુધારણા એ જૈન સમાજનું આરોગ્ય છે. તે સર્વેને સ્વીકારાવશે કે આત્મરમણતાનો

ઉદ્યોગ એ જીવન યાત્રાનો મુખ્ય આધાર છે. સ્ત્રી અને પુરૂષ એ એક સરખી મહત્તાના વિશ્વતંત્રમાં બે અંગ છે. તેનું ભાન કરાવશે. તત્વજ્ઞાનનો સતત અભ્યાસ, સત્સંગ, પરોપકાર, દયા, નીતિ, પરમ શમતા–ચારિત્રને મુક્તિ એ દરેકના જીવનના અંતિમ હેતુ છે, અને તેને દરેક મોડા કે વહેલા પામવા પ્રયત્નવાન થવું એ મનુષ્યનો પરમ ધર્મ છે, એવું તે દરેક વીર બાળને શીખવશે. વર્તમાનકાળે પ્રચલીત કુસંપ–સ્વાર્થ અને કર્તવ્ય વીમુખતાથી પ્રતિક્રમણ કરાવી–જીવનના ધ્યેય તરફ દોરી જશે. આ તેના ટુંક જીવન રેખા અને તેની ભવિષ્યની કર્મભૂમિનું ટુંક દર્શન છે.

अमारी नोंध.

જૈન સાહિત્ય. એવો કોણ હશે કે જે સ્વધર્મની ઉન્નતિ અર્થે પોતાના સાહિત્યને પ્રકાશમાં લાવવાને શક્તિ અનુસાર પ્રયત્ન ન કરે? અને તે મુજબ સીધી દીશાએ કામ કરનારા પોતાની ફરજ બજાવે છે એમ કહેવું ઘટીત છે. ભૂતકાળમાં અનેક મહાપુરૂષોએ પવીત્ર કરેલાં અને તીર્થાદિ વડે ગર્વ પામેલા મરૂભૂમિમાં આવેલા જોધપુર ગામે–ગત માસમાં, જૈન સાહિત્ય સમ્મેલનની બેઠક પસાર થઇ છે. મુનિ શ્રી ધર્મવિજયજી અને ડૉ. હરમન જેકોબીની મુલાકાતનો પ્રસંગ હોઇ જોધપુરે તે કાર્ય ઉપાડી લઇ સૌજતના બદલે તેનો ગમે તેવા સંજોગોમાં પણ પાર પાડવાનો ગર્વ મેળવ્યો છે.

ત્યાં થયેલા ઠરાવો જોતાં ભિન્ન ભિન્ન દીશાએથી તથા પ્રકારના વિચારો ઉદ્ભવે એમ સંભવ છે.

થયેલા ઠરાવો પૈકી સન્માન અને ઉપકાર દર્શક ઠરાવો બાદ કરતાં બાકીના ૮ ઠરાવો જુદા જુદા કરવામાં આવ્યા છે જેમાં સાહિત્યનું રક્ષણ, પ્રકાસન, શોધખોળ, ટીપણ, અને વાંચનમાળાની જરૂરીઆત વિગેરે સ્વીકારવામાં આવ્યું છે.

આપણી જયવંતી કોન્ફરન્સની મુંબાઇની અને તે પછીની બેઠકો વખતે પુસ્તકોદ્ધારને લગતા ઠરાવના પેટા ભાગમાં તેવા ઠરાવો થયેલા છે જેનો અમલ ઘણાજ ઓછા પ્રમાણમાં થયો છે. મતલબ કે તેના ઉપર અમલ કેમ થાય છે તે હાલના સંજોગો તરફે ચોકસ કહી શકાતું નથી. મુંબાઇની બેઠક વખતે મર્હુમ શેઠો ફકીરભાઇ, વીરચંદભાઇ, લાલભાઇ અને મી. મોહનલાલ વિગેરેની લાગણીથી અને હોંશીઆરીથી કામ કરનાર વ્યક્તિઓ હતી અને તેને લઇ તે વખતે જે ઉત્સાહ વ્યાપ્યો હતો તેવો સમય હાલ નથી. કૉનફરન્સ તરફે ઘણી વ્યક્તિઓના પ્રેમે અને પ્રયત્ને જેસલમીલનો ભંડાર ખોલાવી શકાયો હતો તેમાં પણ સંપૂર્ણ ભંડાર જોતાં અડચણ નડી અને સંપૂર્ણ ટીપ થઇ શકી નથી. તેજ રીતે પાટણ વગેરેના ઘણા ભંડારોની ટીપ મેળવી શકાઇ નથી. (માત્ર ગ્રન્થવલીનો એકજ ભાગ બહાર પાડી શકાયો છે) જ્યાં ગ્રન્થો માટે આ દશા ત્યાં પ્રાચીનતા દર્શક શીલાલેખો, તામ્રપત્રો ઇત્યાદિના સંશોધન અને પ્રાકટય માટે તો શું જ કહેવું? કહેવાની મતલબ એ છે કે ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિ બળના સંયુક્ત બળસુચક કૉન્ફરન્સ દેવીને સચેતન કરીશું અને તેનો અખં-

ડિત પ્રયાસ જનાભ્યુદય માટે કાયમ રહેશે તો આપણે આપણા ઇચ્છિત વિષયમાં ઘણુંજ સારૂં અજવાળું પાડી શકીશું.

થયેલા ઠરાવોમાં કાર્યને આગળ ચલાવવાને માટે ઑફીસની અને કમીટીની જરૂરી-આતના ઠરાવો અંતર્ગત છે પણ તેમાં કોણ કોણ વ્યક્તિઓ જાહેર કરાઇ છે તથા સ્થળ ક્યાં નક્કી થયું છે અને મૂળ કાર્ય કરનાર કોણ છે તે પ્રગટ થયેલા રીપોર્ટ ઉપરથી જોઇ શકાતું નથી. તે પ્રકાશમાં આવવાની જરૂર છે. તેમજ રજુ થયેલા નિબંધો કમીટીએ કેવી રીતે પાસ કર્યાં અને તે ક્યારે પ્રગટ થશે તે પણ જાણવું આવશ્યક છે. બે વર્ષે બીજી બેઠક થાય તે વખતે રીપોર્ટ અને નિબંધો સાથે પ્રગટ થાય તો નિબંધોના લેખકોના પ્રયાસને ઉત્તેજન મળી શકે નહિ તેમ તે લેખકોએ શું વિચાર દર્શાવ્યા છે તે અન્ય લેખક અને સાક્ષાર બંધુઓ જોઇ ન શકે.

વાંચનમાળા તૈયાર કરવાની આવસ્યકતા આ સમ્મેલને પણ બતાવી છે જે દશેક વર્ષથી ચર્ચાય છે અને ઠરાવો થાય છે પણ ચોક્કસ કમીટી વગેરેની ગોઠવણના અભાવે (જુદા જુદા પ્રયત્નો થયા છતાં) પસંદગી પામેલી વાંચનમાળા મેળવી શકાઇ નથી. સરકારી વાંચનમાળા કેટલા ખર્ચે અને કેવા વિદ્વાનોની કમીટી દ્વારા તૈયાર થાય છે અને તે ઉપર કેટલા ફેરફારો થાય છે તે આપણામાંના ઘણાઓ જાણતા હશે. મહુંમ શેઠ અમરચંદ તલકચંદે પોતાની હાજરીમાં એવી વાંચન સીરીઝ તૈયાર કરાવવા ઘણી મોટી રકમનો વ્યય કર્યો તે અમારી જાણમાં છે, પણ તેનો પ્રકાશ થયો નથી; તેને ચોકસ વ્યવસ્થા પૂર્વક તેઓએ સ્થાપેલ શ્રી મુંબઇ માંગરોળ જૈન સભા મારફતે પ્રગટ કરવામાં આવે તો વખત જતાં–આશાત્રો બદલાતાં–એક સારી વાંચનમાળા જોઇ શકાય તેમ છે.

પાશ્ચાત્ જૈન સ્કૉલરો અને આપણે.

પ્રાશ્ચાત્ દેશમાં જૈન સાહિત્યનો પ્રચાર કરનાર અને બીજા જૈન ધર્મના અભ્યાસી સ્કૉલરો તૈયાર કરનાર વિદ્વાન્ ડૉ૦ જેકૉબીને જૈન પ્રજા ઘણા વખતથી જાણે છે પણ પ્રત્યક્ષ મુલાકાતનો લાભ આ વખતના આવાગમનથી અન્યોઅન્ય વધુ થવાનો સંભવ છે. કેમકે લગભગ ૪૦ વર્ષ ઉપર તેઓ પ્રોફેસર મેક્સમુલરની સાથે પધાર્યાં ત્યારે જેસલમીર–પાટણ ઇત્યાદિના જૈન ભંડારો જોઇ તેમાંની રત્નરૂપ પ્રતો દૃષ્ટિગત થતાં જૈન સાહિત્યને વધુ જોવા પ્રેરાયા હતા અને કેટલીક પ્રતો લઇ જઇ ત્યાંની ભાષામાં ભાષાંતર પણ કર્યાં હતાં; જે સમયે જૈનોએ આ સમયના પ્રમાણમાં મુલાકાત આપી કે લીધી નહોતી તોપણ માત્ર પોતાની સત્યશોધક વૃત્તિએ પોતાના દેશ ગયા પછી આજસુધી તે તરફ અભ્યાસ ચાલુ રાખી બીજા તેવા વિદ્વાનોને જૈન સાહિત્યની વિશાળતા દાખવી તદ્‌માર્ગે પ્રેર્યા છે તો આ વખતની મુલાકાતે તેઓને અનેક ખુલાસાઓ મેળવવાને પ્રસંગો આપવામાં આવ્યા છે અને તેઓએ ખુલા દિલે સ્વીકાર પણ કર્યો છે તથા વધુ તપાસવા માટે ઘણી નોટ પણ કરી લીધી છે જેનું પરીણામ સારૂંજ આવવું જોઇએ, પણ આ પ્રસંગે જણાવવું આવશ્યક છે કે આ વખતના ભારત ભ્રમણમાં પોતાને ક્યાં ક્યાં કેવો અનુભવ થયો અને પોતાના વિચારોમાં શું શું પરિવર્તન થયું અને શું થવા સંભવ છે તે પોતે ભારતને છોડવા સમયે જણાવતા જાય અને મુંબાઇની કૉન્ફરન્સ ઑફીસ કે એસોસીએશન ઑફ ઇન્ડીયાએ તેની નોંધ કરી લઇ જરૂર જણાય તેના માટે પત્રવ્યવહાર ચાલુ રાખી

જૈનો અને જૈનસૂત્રો અંગે કોઇ પણ ભૂલ રહેવા ન પામે તેવી વ્યવસ્થા કરવી.

આ કાર્યમાં મુનિરાજોની સહાય સર્વથી અગત્યની છે પણ તેઓ દરેક જુદો પ્રયત્ન કરે તે કરતાં એક સંસ્થા મારફતે તેઓ શું કહે છે, ક્યાં ભુલે છે વગેરે વિદ્વાન્ મુનિરાજોની જાણમાં આણી તેનો ઘટતો ખુલાસો મેળવી તે વિદ્વાનોને જણાવવામાં આવે તો જલદી સુધારો થાય; કેમકે એક વખત લખાઇ ગયેલું ભલે બીજી આવૃત્તિ વખતે સુધરે પણ તેની વચ્ચે લાંબો સમય વીતી જતાં એકવાર થયેલી ભૂલ ઘણા મનુષ્યોના મગજમાં ભરાઇ રહે છે તે જો તરત ધ્યાન ખેંચવામાં આવે તો નીકળી જવા સંભવ છે કારણ સત્યના શોધકો સત્ય જણાતાં પોતાના વિચારો ફેરવી શકે છે.

મનુષ્ય માત્ર ભૂલને પાત્ર હોઇ ભૂલ નજ થવા પામે એમ ધારવું તે ઉદ્ધતપણું કહેવાય. પુજ્ય મુનિરાજોની માફક ગુરૂગમની—તેઓને ચાલુ સગવડ ન હોવાથી પારિભાષીક શબ્દોમાં સમજ ફરક થાય તે બનવા જોગ છે અને તેથી આપણે તે ભુલ સુધરાવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઇએ અને તેમ કરતાં જેમાં જેટલા ગુણ જણાય તેટલા પુરતું તેઓને અવશ્ય માન આપવું જોઇએ. તેઓ ખાલી માન અને માનપત્રથી રાજી થશે તે કરતાં પ્રેમપૂર્વક આપણા ધર્મ અને સાહિત્ય સંબંધી પોતાના જ્ઞાનમાં વધારો કરાવવાના પ્રયત્નથી વધુ આનંદી અને ઉમંગી થશે એમ સમજી શકાય છે.

એક ગૃહસ્થ હવે હિંદ ભૂમીને છોડવાની અણી ઉપર છે ત્યારે બીજા વિદ્વાન ડૉ. ટેસીટોરી પધારવાના સમાચાર બહાર આવ્યા છે અને વધુ ખુશી થવા જોગ છે કે તેઓ ગુજરાતી ભાષા વગેરે વધુ ભાષાઓ જાણે છે જેથી વધારે છુટથી આપણા ગૃહસ્થ વિદ્વાનો અને પુજ્ય મુનિરાજોની છુટથી મુલાકાત લઇ શકશે.

ઉપર જણાવ્યું તેમ પ્રેમપુર્વક સીધી રીતે પ્રયત્ન કરાય તો આશા રાખવાને કારણ છે કે તેઓને માત્ર જૈન સાહિત્ય પ્રેમી અને વિદ્વાન સ્કોલરો તરીકે માન આપીએ છીએ તેના બદલે વેજીટેરીઅન બનાવી ક્રમે કરી જૈન તરિકેનું માન આપવાને પ્રેરાઇએ અને તેવા ૨—૩ વિદ્વાનો થયા તો યુરોપના મોટા ભાગમાં જૈન ધર્મ અને અહિંસાનો પ્રચાર પ્રબળ વેગે થાય.

संसारमां स्वर्ग.

(લે. વિનય.)

સંસારમાં પ્રાણી માત્ર જ્ઞાની અગર મૂર્ખ, નિર્બળ કે બળવાન, અમીર કે ફકિર, સર્વે કોઇનો ઉદ્દેશ સુખ મેળવવાનો છે અને તે સુખ નિચે મુજબ વર્તન કરવાથી સંસારમાંજ મેળવી શકાય છે.

મોટા મહેલ હોય અગર ગરીબ ઝુંપડી હોય પરંતુ સ્વચ્છ અને સુંદર આંગણું હોય, ગૃહની વ્યવસ્થા ઉત્તમ હોય, જ્યાં વિદ્વાન અતિથીઓને આદરસત્કાર થતો હોય, લોક નિંદા ને નકામી કુથલી ન સંભળાતાં જ્ઞાન અને જનસમાજના લાભની કથાઓ શ્રવણ પુટપર અથડાતી હોય, જ્યાં ઉત્તમ ઉપદેશ મળતો હોય, સુધર્મિ, સંસ્કારી, અને શીલગુણ યુક્ત સાક્ષાત ગૃહલક્ષ્મિ સમાન પત્નીનાં સુમધુર વચનો પતિનું મન રીઝવતાં હોય, તંદુરસ્ત અને

સુંદર ભાર્યા, પોતાના પતિની પ્રસન્નતા મેળવવા–સુખ દુઃખની સાથી હોય, ત્યાં આગળ સ્વર્ગનાં સુખો શા હીસાબમાં છે? અરસપરસ યોગ્ય ગુણવાળાં દંપતી (યુગલ)ના સુખની અદેખાઇ સ્વર્ગમાં વસનાર દેવોને પણ પળભર થવી જોઇએ.

મધુર શબ્દો બોલતાં-નિર્દોષ આનંદમાં કલ્લોલ કરતાં–સ્વચ્છ અને સંસ્કારી સુંદર બાળકોને આંગણામાં રમતાં જોઇ કોની આંખો ઠરતી નથી? કોનો અંતરાત્મા પ્રસન્ન થતો નથી? કોના હૃદયમાંથી પ્રેમના ધબકારા થઇ સ્નેહમૂર્ત્તિ–બાળકોના ઉપર આશિર્વાદ ઢળતો નથી? કોણુ પિતા અને માતાનાં નેત્રો નિર્દોષ–ભવિષ્યની પ્રજાને સંસ્કારી જોતાં, છૂપી રીતે પ્રેમ સુચવતાં નથી?

જ્યાં ઉત્તમ રીતે શણગારાયલા ગૃહમાં પ્રેમદેવતાનાં દર્શન થાય છે, દુઃખીઆનાં દુઃખ દુર જાય છે. અનાથોની યથાશક્તિ રક્ષા થાય છે, પરોપકાર જીવનમંત્ર ગણાય છે, અજ્ઞાનતા દુર જાય છે, તે ગૃહ શું સ્વર્ગ નથી? જ્યાં પૂર્ણ પ્રેમ વસે છે ત્યાં સાક્ષાત સ્વર્ગની જ લીલા થઇ રહે છે.

આ સંસારને સુખધામ કરવાનો કોનો પ્રતાપ છે? જેના ખોળામાં રામ, કૃષ્ણ, મહાવીર સ્વામી, અર્જુન અને ભીમ રમ્યા હતા. વાલ્મીક, વિશ્વામીત્ર, ગૌતમ, વ્યાસ, કણાદ, પતંજલી અને મનુ સમાન બુદ્ધિમાન અને પરોપકારી ઋષિ મુનીઓ–મહર્ષિઓએ નિર્દોષતાથી બાળપણમાંજ સંસ્કારી માતાઓના સંસ્કારો ગ્રહણ કર્યા હતા.

મહાત્મા વીર, બુદ્ધ, શંકર, જીસસ ક્રાઇસ્ટ, મહમદ પેગંબર, વિવેકાનંદ, કબીર, નાનક, આદિ ધર્મ વીરો કે જેમણે તેમને સ્વર્ગ પ્રાપ્ત કરવાનો ઉપદેશ કર્યો તેમને સ્ત્રીઓએ જ જન્મ આપ્યો હતો.

આ સુખધામના ચિત્રોનો સઘળો પ્રતાપ સ્ત્રીઓનોજ છે, જે કુટુંબમાં અગર ગૃહમાં સ્ત્રીઓ હમેશાં આંસુ સારી શ્રાપ વરસાવે છે ત્યાં કુદરતની અવકૃપા ઉતરે છે. જ્યાં સ્ત્રીઓ પ્રેમમયી અને સુખી હોય છે, ત્યાંજ સ્વર્ગનો આનંદ છે.

આપણું સ્વર્ગ આપણા સંસારમાંજ છે. સ્ત્રીઓ પ્રત્યે પ્રેમને માનની દષ્ટિથી જોઇ તેમના પ્રત્યેના હલકા વિચારોને દુર કરો. જેના ઉદરમાંથી જ્ઞાની પ્રજા ઉત્પન્ન કરવી છે, તે માતાઓને અજ્ઞાન રાખવાનો આંધળો વ્હેમ ભુલી જાઓ. કડવાં મૂળમાંથી મીઠાં ફળ ક્વચિત્‌જ થશે, કેળવણીથી ઉદ્ધત થઇ, ગૃહ સંસારમાં નિરૂપયોગી થશે તેમ ન માનતાં ગૃહોને સુખધામ બનાવવાં હોય, તો સ્ત્રીઓનાં સંકુચીત જીવનોને ખીલવો. "માતાના જીવતાં દિક્ષા લઇશ નહિ" એવા માતૃ પ્રેમ ભર્યા અમૃત વચનો, જે માવડીની માયાળુ લાગણીએ, શ્રી વીર પ્રભુ પાસે ઉચરાવ્યાં હતાં. એવી માતાઓજ તમોને સંપૂર્ણ શાંતિ–સુખ–ને સ્વર્ગ આપશે.

સ્ત્રીઓનાં શરીર જીતવા કરતાં, તેમનાં હૃદયો જીતવા પ્રયત્ન કરો. અખુટ પ્રેમનો ઝરો વહન કરશે. જેમાં અમૃતનાં પાન સમાશે, એક વિદ્વાન જણાવે છે જે "સ્ત્રીઓ નીરંતર પ્રેમ દ્વારા શીક્ષણ આપે છે, પુરૂષ એ જન મંડળનું બુદ્ધિમાન મન છે પણ સ્ત્રી તેનું પ્રેમસ્થાન હૃદયો–પુરૂષ જનમંડળનું બળ છે પણ સ્ત્રી તેનું લાવણ્ય આભૂષણ તથા સુખ છે.

સુશીલ માતાઓ અને ચારિત્રવાન ઉત્તમ ગૃહિણીઓ ઉત્પન્ન કરશો તો સ્વર્ગ શોધવાની પીડા મતી જશે. દેશ નંદનવન થશે, પ્રજા વીહાર કરનાર દેવતા થશે અને અસાર મનાતો સંસાર–પુનઃ સુખધામ–સ્વર્ગ થશે.

काव्यकुंज.

कलंकीचन्द्र !

चक डपको ! !

વસંતતિલકા વૃત્ત.

રે ! ચન્દ્ર તુ અતૂલ શીતલતા ધરંતો,
ને વર્ષતો અમિ તણા બહુ બિન્દુડાંને;
વીકસાવતો કંઇક પોયણી ભૂપરેની,
જીવાડતો જગતના બહુ જન્તુઓને.
ધારે છ સૌમ્ય અતિ ઉજ્વળતું પ્રભાતે,
અજવાળતો અખિલ તું જગના પ્રદેશો;
હમાં શું ! તારક પતિ ! તુજ શું કહીએ !
છે ગુણ બહુ—અપિય એક કલંક મોટું !
ડાઘો હૃદયનું, બહુ કૃષ્ણવર્ણો,
ને રૂપ રાહુ બની જતું, અતિશે કુરૂપ.
જ્યારે નિહાળુ તુજને, તુજ રૂપ રાચી,
મોટું કલંક નજરે પડતું—તુ—માંહી !
હા ! તુ વધે તુજ કળા તણી વૃદ્ધિ પામી,
ને રાત્રીઓ પણ સખા અજવાળી તો તુ !
તો એ અલ્પાક્ષય પયો અવળી કૃતીથી,
જે રૂપ સુંદર છતાં હૃદયે જ કાળો.
રે ! આત્મ ઉજવળ ધરે ગુણ તું અનંતા,
જે શક્તિ સિદ્ધ સમ તું ધરતો રસાળ;
તોયે ત્યજી ન પ્રણુતી બહુ રાગ દ્વેષી,
રે ! આત્મ ચંન્દ્ર ઉજળા જબરૂ કલંક !
છે ! જ્ઞાન, દર્શન, મહા ગુણ આત્મ કેરા,
ને ચેતના સુમતિ છે, તુજ તો રૂપાળી,
તેને ત્યજી રખડતો કુમતી પછાડી,
રે ! ધિક્ ચંન્દ્ર તુજ હો કૃતીએ નઠારી,
તુ પારકુ ગણી ફરે નીજનું સદાએ,
ના ! ના ! તને રખડતો કરશે સવારે,
તુ રાચના હૃદયથી મન મોહ પામી,
તારૂં નથી, તુજ થશે નવ, નાખ વામી !
છે સુમતિ તુજ સટે દુખમાં ઝુરંતી,

ને વાટ જોઇ સુરખા, તુજ ઘેર બેઠી;
તું તો ફરે રખડતો, કુમતિ પછાડી,
નાખ્યા ચલ્યા ઉભય ત્હેં ભવને બગાડી.
રે! આત્મ ચન્દ્ર રમજે, સુમતિ સતીથી,
તે ત્યાગના તુજ સ્વભાવ સખારતિથી;
ત્યાગી સદા કુમતિ, સુમતિથી વહ્યો જા,
ને ચન્દ્ર પામ સુખ અક્ષર મુક્તિ કેરાં.

સુબોધક સાતવાર.

આદિ તે અકલંક, જીવન ગાળોરે,
ધરી સાડી શીયળને હાર, નીતિ વાળોરે;
વીંટી વિવેકની લાલ, માણેક વાળીરે,
જડી વિનય કુંદનથી બેશ બહુ રૂપાળીરે. १

શોભે સરસ સુવાસ, ધર્મની ધારેરે,
જેમ પામો ભવજળ પાર, કર્મ નીવારોરે;
મન મંદિરની માંહ્ય, પ્રભુ પધરાવોરે,
કરી સેવા પૂજા રોજ, લેવો લહાવોરે. २

મંગળમાળા બેશ, ધરજો સજનીરે,
ઉત્તમ શીલ સુવાસ, દે દિન રજનીરે;
ઉઠી સવારે નામ પ્રભુનું લઇએરે,
નીજ નાથને કરી પ્રણામ પાવન થઇએરે. ३

બુધ બંગડીઓ બેશ-નીતિ નીયમનીરે
તમે પહેરો કાઢી ક્લેશ, મોટા મનનીરે;
કજીઆ ને કંકાસ-બહેની ત્યાગોરે,
સૌ સંપ વસે નરનાર-પ્રભુથી માગોરે. ४

ગુરૂવારે ગુણવંત ભણતર ભણીએરે,
નીજ દેહ સફળ કરનાર ગ્રંથને ગણીએરે;
કરવાં સામાયીક સાર-સુખકર સારાંરે,
આપો સહુને પચખાણ, નીત્ય રૂપાળાંરે. ५

શુક્રવાર શ્રીખંડ સમકીત જમજોરે,
સૌ કાવ્ય લતાની કુંજ, કુંજે ભમજોરે;
સુમતિ નાગરવેલ પાન રૂપાળુંરે,
ચાવીને એ તંબોળ-થા મર્માળુંરે. ६

શ્રની સુખદાયક વેશ બેશ મલાઝેરે,
પરપુરૂષ થકી એકાંત, બ્હેની ન છાજેરે;
ચાલંતા નીચી આંખ, બ્હેની રાખોરે,
અજવાળો કુળ માબાપ-સાચું ભાખોરે. ૭
એમ સમજો સાતે વાર-સૌ રૂપાળારે,
ગુણીયલ બહેનો માટ બહુ રઢીયાળારે;
પહેરો સારો શણગાર, ગુણીયલ ગોરીરે,
જેમ પામો ભવનો પાર-મણિમય ધોરીરે. ૮

विश्वास घातीने.

(લેખકઃ—એક ભગિની)

ગઝલ.

ધરી ગરદન તને હરદમ, ઝુકાવી શીર શ્રદ્ધાથી;
ઝુલાવી ટુકડા કીધું, અરે વિશ્વાસઘાતી તેં. ૧
ન રીતિ એહ નીતિની, બુઝર્ગો એમ બોલે છે;
હરામી હીચકારો છે, ખરો વિશ્વાસઘાતી એ. ૨
બિરાદર ચંદ્ર તું માટે, ગણી ના આબરૂ પ્યારી;
દગો દઇને દુઃખી કીધું, અરે વિશ્વાસઘાતી તેં. ૩
પટુતાથી પટાવીને, પ્રપંચી પાસ બાંધીને;
દુઃખી દરિયે ધકેલ્યું છે, અરે વિશ્વાસઘાતી તેં. ૪
ગુનેગારી ન તારી એ, બધી અજ્ઞાનતા મારી;
રૂપાળુ ઇન્દ્રવર્ણું મ્હેં, ગણ્યું વિશ્વાસઘાતી મ્હેં ! ૫
ફણીધર પ્રીતથી પાળી, કરાવી દુધથી તૃપ્તી;
ગળે આવી મને બાઝયો, ગયો ઉપકાર સૌ ભૂલી. ૬
પ્રભુના માર્ગને ભૂલી, અભિમાને રહો ઝૂલી;
પશે હડધુત જગમાંહિ, અરે વિશ્વાસઘાતી તું. ૭
ડુબાવ્યું મ્હેં જીવન મારૂં, નહિ એકે હવે બારૂં;
કથીરને મન માન્યું કંચન, પ્રભુના માર્ગને ભૂલી. ૮
તમારૂં કોઇ-હું કોનું ? હવે પસ્તાવું શાને ? હા !
ગળીને ઝેર કાતીલ હા, હમેશાં જીવવું ના-ના ! ૯
હવેતો સુક્ષ્મ સમજાયું, ગયો અંધાર આંખોનો;
જીવન જાશે-પ્રભુ પંથે, બધું એ ભુતને ભૂલી. ૧૦
હવે નહિ સત્યને ચુકું, હવે વિશ્વાસઘાતી હું;
હૃદયને ઉચ્ચ પટ દેવા, પ્રભુ દે સ્હાય જીવનને. ૧૧

बन्धु विरह.

(લેખક બ્હેન મણિ. અમદાવાદ.)

ઓ બન્ધુ તું મારા ઉડી ક્યાં ગયો,
તુજ વિણુ આનંદ ઉર્મિ નહિ દેખાયજો;
જ્યોતિના આધારે સઘળે ફરીવળી,
સુરત તારી કોઇ સ્થળે ન જણાયજો. ઓ૦
વાતો કરતાં દશ સંવત્સર વહી ગયા,
પણ ન ભૂલાયે અંતરમાંનું દશ્યજો;
સુરત સ્મૃતિમાં આવી બન્ધુ સતાવતી,
ચીર વિરહનું ખુચે ભારી શલ્યજો. ઓ૦
લાખ ચોરાશી યોનિમાં ચવિ ઉપની,
માત પીતાદિક થયાં અનંતિ વારજો;
બંધુ એનો તે પણ સાથે થઇ ગઇ,
સમજું છું પણ, દીલડું નીત્ય દુભાયજો. ઓ૦
વૈશાખે આનંદજ આવ્યો આંગણે,
સગા સંબંધી સાથે સૌ પરિવારજો;
બંધુ વિણુ સૌ સુનુ સુનુ લાગતું,
ક્યાં જઇને પોકારૂં **अमृत** નામજો. ઓ૦
ઉત્તમ કુળને ઉત્તમ જાતિ પામીયો,
વળી પામ્યો તું ધર્મગુરૂનો સાથજો;
કાળચક્રે ઓચિંતો આવી ઘેરિયો,
કર્યો પલકમાં તુજ જીવિતનો નાશજો. ઓ૦
તું ચાલ્યો હું ચાલીશ તેનું કંઇ નથી,
પણ ગુણ તારા કદીએ ન ભુલાયજો;
પુજા ભક્તિભાવ રૂદય વસીયાં હતાં,
જૈન ધર્મની શ્રદ્ધા પણ નિરધારજો. ઓ૦
સુરતી તારી નજરો આગળ આવતી,
તાકી તીર ભોકાતું હ્રદય મોઝારજો;
આંસુની ધારાએ દિવસ વહી ગયા,
ક્યાં ગયો ઓ ભગિનીનો સદ્ભ્રાતજો. ઓ૦
મોહ વશે હા! મનડું તો મારૂં બળે,
કોઇ દેખાડો નિરમળ **अमृत** વાસજો;
બંધુ બંધુ કરતી જગ ફરતી ફરૂં,
પણ ક્યાં બંધુ હ્રદય મુકે નિશ્વાસજો. ઓ૦
પ્રભુ કૃપાએ માગું હું મનથી એટલું,
હ્રદય તણા બાંધવનો સ્વર્ગ નિવાસજો;
આધિ ઉપાધિ જે સ્થળ નહિ સંતાપતી,
મણિમય દિવ્ય સ્થળે હો **अमृत** વાસજો. ઓ૦

बिचारा पंखीने.

(મી. હરિ.)

(ગઝલ.)

અરે એ મધુરાં પંખીઆ તુને કર્યું મેં શું અરે આજે;
ન જાણ્યો મેં તમારો પ્રેમ, દીધો છે છોહ વિના કાજે.
હતા આનંદના લ્હેરે, અને શું ગેલ કરતાં'તા;
મઝામાં ને મઝામાં, એક બીજા ચાંચ દેતા'તા.
તમારી પાંખ સોનેરી, હવામાં ઉડતી'તી જે;
તમારા બાળને ચારો, અને મીષ્ટાન્ન દેતી જે.
મને તે શું થયું જેથી, દીધો આ પ્હાણું તમને રે;
તમારી પાંખ વીખરાઇ, અને ઓ! હાય શું થાશે?
મને ભરમાવ્યો ભૂતે કે, મ્હારો વાંકો શું દહાડો?
ન કરવાનું કરી દીધું, નિરાધારી આ પંખીને!
બિચારા પાંખના વિના, કરે શું હાય! હાવાં રે?
હવે તે તો નિરાધારી, નિરાકાર થયાં આજે!
અરે તે બાળ પંખીડાં, કરે શું મ્હોટાના પિતા;
અરે તે તો રહ્યાં છેટા, અને આ વિખુટાં પડીયાં!
નહિ આધાર કોનો રે, હવે તે બાળ પંખીને;
બધી સૌ બાળની હાયો, મ્હારે શીર શું પડશે!—
અહા! આ પંખી તરછોડે, શું કાની દુનીયા આ જે?—
ગયાં તે તો ગયાં હાવાં— રહ્યો શું શ્રાપ શીર મ્હારે?

जैन कोममां गोखले तुल्य मनाता मर्हुम सरदार शेठ लालभाइ दलपतभाइना जीवनमांथी अनुकरणीय दृष्टांत.

(લેખકઃ–સત્યગ્રાહી. અમદાવાદ.)

આપણા મર્હુમ સરદાર શેઠ લાલભાઇની બાહોશી તથા દીર્ઘદર્શીપણું, વેપારી કુનેહ, કામ કરવાની નિયમિતતા, સતત્ ઉદ્યોગીપણું, હાજરજવાબીપણું અને સમયસુચકતા વિગેરે ઘણા પ્રશસ્ય ગુણો જે તેમનામાં ઓતપ્રોતરૂપે રહેલા હતા તે તેમના સંબંધમાં આવનારાઓ તેમજ તેમના જીવનના અભ્યાસીઓ ઘણી સારી રીતે જોઇ શક્યા હશે. આપણા ઇન્ડીઅનોને માટે તેમાં મુખ્યત્વે કરીને જૈન કોમને માટે એક મોટી અફસોસ ભરેલી વાત એ છે કે આવા ચળકતા કેળવણીના જમાનામાં પણ આપણે જે ફરજો બજાવવાની છે, શોધન કરી અનુભવ ગમ્ય સિદ્ધાંતો શિખવાના છે તે આપણે વસ્તુસ્થિતિ પ્રાપ્ત છતાં ગુમાવીએ છીએ. આપણામાં મગજની કીંમતો ઘણે ભાગે અંધારે વહેંચાઇ છે, એમ સ્પષ્ટ લાગે છે. યુરોપની અંદર જો કોઇ તત્વવેત્તા કે કોઇ શોધક કે કોઇ વિદ્વાન મરણ પામે તો ત્યાંથી

તેના અનુયાયીઓ—તત્વ જ્ઞાનના રસિકો—વિદ્યાભિલાષીઓ તેમની કારકીર્દીની નોંધો જ્યાંથી ત્યાંથી મેળવી કાઢે છે અને પછી તે દુનિઆના ભલાને માટે જનસમુહ આગળ રજુ કરે છે. અને બીજા જીવોને તેમની જીંદગીરૂપી નૌકા સંસાર સાગરમાં સુખમય રીતે ચલાવવામાં એક અગત્યના ભાજન થઇ શકે છે. યુરોપમાં તો ઠેઠ એટલે સુધી આ બાબતમાં પ્રવૃતિ વધેલ છે કે મરનાર તત્વજ્ઞાનની સ્થૂલ ખોપરી વિગેરેના પણ સહસ્રો રૂપીઆ ઉપજી શકે છે. તેમના શબની રખ્યા પણ દાબડીઓમાં રાખે છે. આ મુજબ જ્યારે યુરોપમાં પ્રવૃત્તિ ચાલે છે, ત્યારે આપણા ઇંડીઆમાં તેમાં વિશેષ કરીને આપણા જૈનોમાં તો મગજની કિંમતો ઘણેભાગે બીલકુલ નથી એમ કહેવું આ સ્થળે અયોગ્ય નહિ થઇ પડે. આપણામાં કેવા કેવા વિદ્વાનો, કેવા કેવા મહાન્ પુરૂષો થઇ ગયા છે અને થાય છે પણ જો આપણે યથાતથ્ય તેમની જીવનની કારકીર્દી જોવા માગીશું તો આપણને ભાગ્યેજ મળી શકશે. જમાનો જેમ જેમ આગળ વધે છે તેમ તેમ આપણે પણ હવે જમાનાનું અનુકરણ કરી ચેતવું એ અગત્યનું છે. ન હોય તે તો ક્યાંથી લાવે પણ જે દૈવવશાત્ પૂંજી આપણને પ્રાપ્ત થાય છે તેને તો ગુમાઇ જતી બચાવવી જોઇએ. **महाजनो येन गतः इति सपंथाः** મોટા પુરૂષો જે રસ્તે ગયા હોય, મોટાએ જે જે માર્ગો પોતાની જીંદગી વહન માટે રચ્યા હોય તેનું પ્રત્યાલોચન કરવું, તોલન કરવું અને તેમાંથી જોઇતો લાભ લેવો એજ જીંદગીનું ઉત્કર્ષ છે. આટલું વાસ્તવિક કહેવાની જરૂર એટલા માટે પડી કે આપણે મગજોની કીંમતો કરવામાં બહુજ પછાત છીએ તેમજ જીવન ચરિત્રોના જે મહાન્ ઉદ્દેશો છે તે એક કીંમતીમાં કીંમતી વસ્તુ હોવા છતાં આપણે તેનાથી બેનશીબ રહીએ છીએ.

મારા સાંભળવા પ્રમાણે શેઠ લાલભાઇ પોતાની પાસે ડાયરી બુક રાખતા અને દરેક પોતાના સંબંધમાં બનતા મુખ્ય મુખ્ય બનાવોની નોંધ લેતા. જો આ ખરૂં હોય તો તે જૈન કોમને બલ્કે સ્વદેશી બંધુઓને તેમનું જીવન એક અમૂલ્ય અને ઉપયોગી થઇ પડે તેવું છે એ કોઇ પણ એકી અવાજે કહી શકશે, માટે અમો આશા રાખીએ છીએ કે તેમના સુપુત્રો તેમજ તેમના સહોદર ભાઇઓ તેમની કારકીર્દીનો સંગ્રહ કરી તેમાંથી નીકળતાં ગુણ પુષ્પોની માળા કરી તે જૈન સમાજના કંઠે સમર્પણ કરશે અને સર્વેને કૃતાર્થ કરશે. શેઠ લાલભાઇના સંબંધમાં ઘણી બાબતો મનન કરવા જેવી, જ્ઞાન લેવા જેવી છે, તે પૈકી જે બેચાર દાખલા મારા જાણવા અને અનુભવવામાં આવ્યા છે તે આ સ્થળે પ્રગટ કરવા તક હું હાથ ધરૂં છું.

એક વખતે મારો એક મિત્ર હેમ્પસુત્ર ફેકટરીનો મેનેજર તેમની પાસે કંઇ અમુક હિસાબી કામને માટે તેમની મીલમાં ગયો હતો તે પ્રસંગે તેના એક બીલમાં અમુક રૂપીઆ આના ને બે પાઇ થતી હતી તેમાંથી બે પાઇ કાઢી નાખવાને તેણે શેઠને કહ્યું કે "શેઠ સાહેબ! આ બીલમાંથી જે બે પાઇ છે તે ઓછી કરો?" ત્યારે શેઠે કહ્યું કે "મને શેઠ કહેવું રહેવા દો પણ બે પાઇ જે હીસાબે થાય છે તે હું ઓછી કરી શકીશ નહિ." આ ઉપરથી ઉપર ચોટીઆ જોનારને યાતો ઉપલક વિચાર કરનારને તો આ એક નજીવી બીના લાગશે. પરંતુ હીસાબી કામના ઉંડા અભ્યાસીને અને નેકનીતિથી અને વફાદારીથી કામ કરનારને તો તેનો સહજ ખ્યાલ આવી શકયા વિના રહેશે નહિ.

આપણે ગવર્નમેન્ટના હીસાબો જોઇશું તો કોઇ પણ એન્ટ્રીમાં કોઇ પણ પ્રકારે છુટ એ વસ્તુ આપણને ભાગ્યેજ માલુમ પડશે. શેઠની હીસાબી કામમાં કેટલી ચોખવટ અને

ચોકસપણું હતું તે આપણને આ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે. મીલો શેરહોલ્ડરની ગણાય છે. એજન્ટોને ગુજરાતીમાં કહીએ તો તેના વડા મુનીમો છે. જેમ કોઈ શેઠ મુનીમ રાખી પોતાની પેઢીનો સઘળો કુલ મુખત્યાર મુનીમને સોંપે છે તેમ જે મીલોના એજન્ટો છે તે શેરહોલ્ડરના મુનીમો છે. બલ્કે તેના નોકર છે. એમ શેઠ પોતે સારી પેઠે સમજતા હતા અને પોતાને માટે જે એજન્ટપણાની—મુનીમપણાની, જે જે અમલદારીની ફરજો બજાવવાની મુકાઇ હતી તે તેઓ સારી પેઠે જાણતા હતા અને તેથીજ તેમણે મારા તે મિત્રને કહ્યું કે મને શેઠ ન કહો પણ હીસાબે જે બે પાઇ થાય છે તે હું ઓછી લઇ શકીશ નહિ. જે એજન્ટો પોતાના " રાઇટ " સિવાય પોતે જે સત્તા ભોગવે છે યાતો સત્તાનો દુરૂપયોગ કરે છે તે તેમની શેરહોલ્ડરો પ્રત્યે કૃતજ્ઞતા નહિ પણ કૃતઘ્નતાજ છે. જે શેઠ બે પાઇને માટે આટલી સંભાળ રાખતા તેમના સઘળા કારભારમાં કેવી ચોખવટ હશે તેનો ખ્યાલ વાંચકવૃંદને હસ્તક સોંપું છું. ભુલવીને વધારે લેવું એ જેમ દૈવિક ગુન્હો છે તેમ પારકાની પૂંજીનો વહિવટ કરતાં હિસાબે થતી રકમમાંથી ધણીની સંમત્તિ સિવાય ઓછું લેવું એ પણ દૈવિક ગુન્હો છે. આપણે સ્વાભાવિક રીતે જનસમાજમાં એક ઉક્તિ સાંભળીએ છીએ. અને તે એજ કે " હીસાબ કોડીનો અને બક્ષીસ લાખની " આ સૂત્ર શેઠશ્રીના મનમાં સંપૂર્ણ રમી રહેલું હોવું જોઇએ. આ લખવાનું પ્રયોજન એટલા પુરતું છે કે દરેક મીલ માલેકો તેમજ મ્હોટા વેપારીઓ, મુનીમો આનું અનુકરણ કરશે. જીવનના પ્રેક્ટીકલ (અનુભવગમ્ય) સિદ્ધાંતોમાંથી આપણને ઘણું શીખવાનું મળે છે એ આ ઉપરથી કોઇ પણ દીર્ઘદર્શી બંધુ જોઇ શકશે. શેઠ લાલભાઇએ સારી રીતે કેળવણી લીધી હતી. તેમને નામદાર વૉઇસરોય લૉર્ડ કર્ઝન સાથે આબુ સંબંધમાં જે વાતચીત થઇ હતી તેમજ પાલીતાણાના કેસ બદલ જે જે મગજ તેઓશ્રીએ વાપરેલું છે તેના શબ્દોની જો આપણને ટુંક નોંધ મળે તો તે આપણને તેમના માટે ઘણુંજ સન્માન ઉપજ્યા વિના રહેશે નહિ. અત્રેની કોન્ફરન્સમાં સબજેક્ટ કમીટી વખતે રસાકસીના પ્રસંગે તેઓએ કહેલા શબ્દો તેમજ મહાન્ કોન્ફરન્સ વખતે બોલેલા શબ્દો એ તેમનું હાજર જવાબીપણું તેમજ દીર્ઘદર્શીપણું બતાવવાને પુરતા હતા.

વેપારી કુનેહતા પણ તેમનામાં ઘણીજ હતી, તેઓ સટ્ટાના કટ્ટા દુશ્મન હતા. સટ્ટોરીઆ ઉપર તેઓ કોઇ પણ રીતે કોઇ પણ જાતનો વિશ્વાસ મુકી શકતા નહોતા. એ મને જાત અનુભવ છે. હાલમાં અમદાવાદનો ઘણો ભાગ સટ્ટાની જાળમાં સપડાયલો જોવામાં આવે છે એ બહુ ખેદની વાત છે. વિના મુશીબતે ગાડી ઘોડા ફેરવવા એ કોને ના ગમે? બિલાડી સન્મુખ પડેલા દુધ ઉપર તકાસવા જાય છે પણ પાછળથી ધણીની સોટી પડશે તેનો વિચાર કરતી નથી. પણ બકરું કાઢતાં ઉંટ પેસે તેનો વિચાર કોણ કરે છે. આપણા બંધુઓ સટ્ટાથી કેટલા ખરાબ થયા છે અને થાય છે તેના દાખલા સર્વની દૃષ્ટિ મર્યાદા આગળ મોજુદ છે એટલે તે સંબંધમાં કંઇ વધુ લખવા માગતો નથી પણ એટલુંજ જણાવવા માગું છું કે જે જાત પરસેવાથી અને પ્રમાણીકપણે મેળવેલું ધન સુખોપભોગમાં ઘણો વખત આવી શકે છે, તેટલું સટ્ટામાં કમાયેલું ધન આવી શકતું નથી એ નિર્વીવાદ છે અને નિઃશંક છે. સટ્ટામાં જાય છે તે તો નુકશાન છે પરંતુ તેનાથી આવેલું ધન તે પણ લાંબો વખત ટકી શકતું નથી. તેનું કારણ સંકલ્પ બળ સિદ્ધિના આધારે મને તો એમ જણાય છે કે જે ખુએ છે તેના દુઃખી નિશ્વાસો કમાનારના સુખની આડે આવે

છે. જેવી રીતે ચોરીનું ધન ટકી શકતું નથી તેવીજ રીતે સટ્ટાનું ધન પણ ઘણો વખત ટકી શકતું નથી. તેનું મુખ્ય કારણ એ છે કે જે હરામી ચસકો—ટેવ પડેલી હોય છે તે તેને તે રસ્તો સુઝાડયા સિવાય રાખતી નથી. માટે સમજુ, ડાહ્યા અને જાતી ઉદ્યમીઓએ તો તે રસ્તે કદાપી જવું એ યોગ્યજ નથી. સટ્ટો કહો કે એક પ્રકારનું જુગાર કહો તે બન્ને સરખાં છે. શાસ્ત્રમાં જુગારને સાત પ્રકારના વ્યસનમાંનું એક વ્યસન ગણ્યું છે. વળી એકની દોલત બીજા પાસે જવાથી અર્થશાસ્ત્રના નિયમ મુજબ કંઇ પણ દેશમાં આર્થિક ઉન્નતિ વધતી નથી, પરંતુ તાર વિગેરેમાં હજારો રૂપીઆ બરબાદ જાય છે ને કેટલાક ચાહ, પુરીઓ, શીખંડ અને ભજીઆં અને નાટકો વિગેરેમાં પાણી થાય છે. સટ્ટોરીઆ છે તે પોતાની જાતીને નુકશાન કરનારા છે તેટલુંજ નહિ પરંતુ તેઓ દેશને પણ એક પ્રકારનું ઘણું નુકશાન કર્તા છે. સટ્ટામાં નુકશાન થાય છે એ તો ભોગવવું પડે છે પણ તેમાંથી જે લાભ મળે છે તે પૈસો એક પ્રકારની ખોનારની હાય હાયનો હોવાથી કદી લાંબો વખત ટકી શકતો નથી. તેનો વધારે ખ્યાલ સટ્ટો નહિ કરનાર કરતાં તેને જે કરે છે તેજ બાંધી શકશે.

આપણા પરોપકારી પરમપૂજ્ય શાસ્ત્ર વિશારદ જૈનાચાર્ય યોગનિષ્ઠ બુદ્ધિસાગર સૂરિજીનું સને ૧૯૦૭ ની સાલનું ચોમાસું અત્રે હતું તે વખતે સટ્ટાની બદીનું વાતાવરણ ઘણું ફેલાયલું જોઇ પોતે તત્સંબંધી એક ઉપદેશીક પદ બનાવેલું જે આ નીચે આલેખ્યું છે.

સટ્ટામાં બટ્ટો છે સજ્જન સાંભળો,
ચિંતાતુર મનડું રહેવે નિશ દીનજો;
આશા તૃષ્ણા વૃદ્ધિ દુઃખડાં સંપજે,
રૂપિયા માટે મુરખ પર આધીનજો. સટ્ટામાં. ૧
લોભ તણો નહિ થોભ જુગારે જાણીએ,
ઘડી ઘડીમાં રંગ ઘણા બદલાયજો;
બીજો ધંધો સુઝે નહિ સટ્ટા થકી,
સર્વે વાતે પૂરો વ્યસની થાયજો. સટ્ટામાં. ૨
મળે નહિ શાંતિ એ સટ્ટા સંગથી,
જાળો અવસ્થા સટ્ટાની અવધારજો;
જોઇ જુઓ કોઇ સટ્ટાના વ્યાપારમાં,
ભિક્ષા હાંલ્લુ સીકે ચઢે નહિ વારજો. સટ્ટામાં. ૩
ચંચલ લક્ષ્મી સટ્ટાના વ્યાપારથી,
સમજો સમજુ મનમાં નરને નારજો;
ત્યજો વ્યસન સટ્ટાનું સમજી સત્યને,
કરો પ્રતિજ્ઞા ગુરૂ પાસે નિરધારજો. સટ્ટામાં. ૪
લોભી લક્ષ્મી લાલચથી ફૂટાય છે,
ત્યાગો જુગટું સટ્ટાના વ્યાપારજો;
બુદ્ધિસાગર ન્યાયોપાર્જિત વિત્તથી,
ધર્મ બુદ્ધિ પ્રગટે સુખ મંગળમાળજો. સટ્ટામાં. ૫

(ભજન પદસંગ્રહ ભાગ પહેલો.)

આ ઉપરથી સાર માત્ર એટલોજ લેવાનો છે કે સટ્ટાની બદીમાં ભાગ લેતા અમાર બંધુઓ ઓછા થશે. શેઠ લાલભાઇને સટ્ટાને માટે ઘણોજ તિરસ્કાર હતો. જાત મહેનત કરવી અને રળવું એજ તેમનો સિદ્ધાંત હતો. તેઓ બનતા સુધી સટોરીઆને નાણું ધીરતા નહિ અને કદાચ ધીરે તો સારી સીક્યુરીટી લેતા, કારણ કે સટોરીઆ ઉપર તેમને પુરો અણુવિશ્વાસ હતો. સટ્ટાને માટે મર્હુમ દાનવીર શેઠ મનસુખભાઇને પણ તિરસ્કાર હતો અને પોતાની મીલમાંનો કોઇ મુખ્ય માણસ સટ્ટો કરવા જતું તો તેને તેઓ વારતા અને સખ્ત ઠપકો આપીને સટ્ટાની બદીમાંથી બચાવતા. આવા આવા વેપાર કરાવવામાં આગળ વધેલ અને જાત મહેનત વડે લાખો રૂપીઆ પેદા કરેલ શ્રીમંતો પોતાના વર્તનથી જન સમાજને બતલાવી આપવા છતાં તેનું અનુકરણ ન કરે અને ઉલટા માર્ગે જાય તો તેમાંથી શું સારૂં ફળ દેખી શકાય ! શેઠ લાલભાઇના તેમજ શેઠ મનસુખભાઇના જીવનમાંથી આપણને ઘણું શીખવાનું અને જાણવાનું મળે તેમ છે. તેમનાં જીવનચરિત્ર લખાવવાની ઘણીજ જરૂર છે. અમો તેમના સુપુત્રોને તેમજ તેમના સહોદર બંધુઓને તેમની કારકીર્દિની ટુંક નોંધો એકઠી કરી કોઇ વિદ્વાન પાસે લખાવી જનસમુહ આગળ રજુ કરશે એવી આશા રાખીએ છીએ. તે એક વ્યવહારીક—વ્યાપારી જીવનને અદ્વિતીય લાભકારક થઇ પડશે એમ ચોક્કસ રીતે લાગે છે.

तीर्थ प्रवास वर्णन.

શ્રી ગીરનાર તીર્થ.

(લેખક—વકીલ નંદલાલ લલ્લુભાઈ વડોદરા.)

આ પવિત્ર તીર્થે જ્યાં વર્તમાન ચોવીશીના બાવીશમા તીર્થંકર શ્રી નેમીનાથ ભગવંતના ત્રણ કલ્યાણ થયાં છે. જે તીર્થ ઉપર આવતી ચોવીશીના તમામ તીર્થંકર ભગવંતના મોક્ષ કલ્યાણક થવાનાં છે અને જેનું માહાત્મ્ય શાસ્ત્રમાં ઘણું વર્ણવેલું છે એવા તીર્થની જાત્રા કરવાથી કંઇ પણ આત્મિક લાભ થશે, એ હેતુથી મારા સ્નેહી અને ધંધાના ભાગીદાર મી. છોટાભાઇ ઝવેરભાઇ સુતરીયા બી. એ. એલ. એલ. બી. જેઓનો કુટુંબીક ધર્મ જૈન છે. તથા મી. વામન આપાજી નિકળે બી. એ. એલ. એલ. બી. ની સાથે ચાલુ સાલના ફાગણ શુદ ૧૧ ના રોજ જુનાગઢ ગયા હતા. અને આ તીર્થ અને ભગવંત નેમીનાથનાં દર્શન કર્યાં. તે દરમ્યાન જે કંઇ જોયું અનુભવ્યું એ સંબંધી કંઇ પણ સુચના કરવી યોગ્ય લાગવાથીજ વાંચકોનો કીમતી વખત રોકવાની જીજ્ઞાસા ઉત્પન્ન થઇ છે.

કારખાના સંબંધી.

શ્રી શત્રુંજય તીર્થના વહીવટના માટે સંઘ તરફથી જેવી રીતે શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીના નામની પેઢી સ્થાપન કરવામાં આવેલી છે, તેવીજ રીતે આ તીર્થના રક્ષણ અને દેખરેખ માટે શેઠ દેવચંદ લક્ષ્મીચંદ નામની પેઢી સ્થાપન કરવામાં આવેલી છે. આ પેઢી તરફથી જુનાગઢ સ્ટેટ ઉપર દરેક ટ્રેનના વખતે એક સીપાઇ જાત્રાળુઓની તપાસ માટે મોકલવાનો રીવાજ જોવામાં આવ્યો. તે સિવાય જાત્રાળુઓ કોણ આવેલા છે તેની

તપાસ કરે છે. તેમને ઘટતી મદદ અને સૂચના આપીને ક્યાં ઉતારો કરવો વિગેરે બાબતોની માહીતી આપે છે. આ રીવાજ જાત્રાળુઓના માટે ઉપયોગી છે, તપાસ કરવા આવનાર સીપાઇ પણ જાત્રાળુઓ ઉપર પ્રેમ રાખનાર જણાયો, તેથી ત્યાં જનારને ઘણી બાબતમાં તેનો ઠીક ઉપયોગ થાય છે. આ રીવાજનું અનુકરણ દરેક તીર્થના વહીવટ કરનારાઓએ કરવા જેવું છે.

કારખાનાની ઑફીસ શહેરમાં છે, ત્યાં મુખ્ય મુનિમ તરીકે મી. ગુલાબભાઇ કામ કરે છે એવી માહીતી મળી. અમો જેટલી વખત ઑફીસમાં ગયા તેટલામાં કોઇ પણ વખતે ઑફીસમાં તેમની મુલાકાત થઇ નહિ. મુખ્ય મુનિમની હાજરી કારખાનાની ઑફીસમાં વધુ રહે તેથી કારખાનાને અને જાત્રાળુઓને બન્નેને અરસપરસ વિશેષ લાભ થાય એમ મને લાગે છે.

દરેક તીર્થના કારખાનાની ઑફીસમાં એક જાહેર સુચના (વીઝીટ) બુક રાખવી જોઇએ અને જાત્રા દરમ્યાન જે કોઇ જાત્રાળુને પોતાને જે કંઇ સુચવવું હોય તો તે સુચના કરે અને કરેલી સુચના કારખાનાના વહીવટ કરનાર ટ્રસ્ટી સાહેબોએ ધ્યાનમાં લેવી અને તે બાબત ઘટીત વ્યવસ્થા કરવી, એ પ્રમાણે કરવાથી સુધારા વધારા કરવા જેવું શું શું છે. તે ટ્રસ્ટી સાહેબોના લક્ષ ઉપર આવશે, અને તેથી ભવિષ્યમાં ફાયદો થશે એમ મારૂં માનવું છે.

તપાસ કરતાં એમ જણાયું કે કારખાનાના નોકરોને નિયમીત પગાર મળતો નથી. ફેબ્રુવારી માસનો પગાર માર્ચ માસની તા. ૧૫ મી સુધી મળેલો નહોતો. હલકા પગારના નોકરોને આવી રીતે મોડો પગાર મળવાથી હાડમારી ભોગવવી પડે છે એમ તપાસ કરતાં જણાયું. શા કારણથી આટલો મોડો પગાર મળે છે તેનું કંઇ પણ કારણ માલમ પડયું નહિ. કારણમાં ફક્ત પગાર પત્રકો અમદાવાદથી ટ્રસ્ટી સાહેબો તરફથી મંજુર થઇને આવ્યાં નથી એટલી માહીતી મળી. આ સંબંધી મારી એવી સુચના છે કે કારખાનાના અંગે જે કાયમ નોકરો છે, અને જેના પગાર મુકરર થઈ ગયા છે. એવા નોકરોના માસીક ખર્ચની રકમ વહીવટ કરનાર ટ્રસ્ટી સાહેબોએ મુકરર કરી આપવી અને તે પ્રમાણે દર મહીનાનો પગાર બીજા મહીનાની તારીખ પાંચમી સુધીમાં પગારપત્રક બનાવીને આપવાની સત્તા મુખ્ય મુનીમને આપવાથી કારખાનાને કંઈ નુકશાન થવાનો સંભવ નથી અને હલકા પગારના ગરીબ નોકરોને નિયમીત રીતે પગાર મળવાથી નોકરીમાં કાયમ રહેવાનું તેમને ઉત્તેજન મળશે.

નોકરોને ઈનામ—જાત્રાળુઓ જાત્રા કરીને જતી વખતે તીર્થ ઉપરના નાના નોકરોને ઉત્તેજન તરીકે કંઈ પણ ઇનામની રકમ ખુશીથી આપે છે, એ રીવાજે ઉલટુ સ્વરૂપ પકડી અન્ય દર્શનીના તીર્થોની માફક વિદાય થતી વખતે નોકરો હેરાન કરે છે. એ વહીવટ આ તીર્થમાં બંધ કરવામાં આવેલો છે. જો કોઈ જાત્રાળુ પોતાની ખુશીથી નોકરોના ઇનામના માટે કંઇ રકમ આપે છે, તો તે મુખ્ય ઑફીસમાં નોકરોના ઇનામ ખાતે જમે કરવામાં આવે છે; અને વર્ષ આખરે દરેક નોકરને વરાડ પ્રમાણે ઇનામની રકમ વહેંચી આપવામાં આવે છે, એમ જણાયું. આ રીવાજ સારો છે, અને અનુકરણીય છે. આ ઠેકાણે જાત્રાળુઓને એક ભલામણ એવી કરવાની છે કે ડુંગર ઉપર થોડા પગારથી સારા નોકરો રહેનારા મળતા નથી અને વધારે પગાર કારખાના ખાતેથી લખીને આપવો એ કારખાનાને પરવડે નહિ, તેથી જાત્રાએ જનાર નોકરોના ઇનામ ખાતે પોતાની ખુશી પ્રમાણે કંઇ પણ રકમ આપે તો તેથી નોકરોને વધુ ઉત્તેજન મળશે અને થોડા

પગારથી સારા નોકરોને રહેવાનું મન થશે, અને પોતાના અંગનું કામ સારી રીતે કરી જાત્રાળુઓ સાથે સારી રીતે વર્તશે. માટે તે તરફ ખાસ લક્ષ રાખવા વિનંતિ છે. આ તીર્થ ઉપરના **નોકરોની રીતભાત સારી** છે એમ કહ્યા સિવાય ચાલે તેમ નથી.

સ્વચ્છતા.

સ્વચ્છતા સંબંધી કારખાના તરફથી ઠીક દેખરેખ રાખવામાં આવે છે. પેહલી ટુંકમાં દાખલ થવાનો મુખ્ય દરવાજો જ્યાં થઇને અન્યદર્શની જાત્રાળુઓ અને નોકરોને પોતપોતાના ધારેલે સ્થળે જવાનો રસ્તો છે, એ દરવાજા આગળ તથા જે રસ્તાને હાલમાં જાહેર રસ્તાનું રૂપ આપવામાં આવ્યું છે તે રસ્તામાં તે લોકો ઘણી ગંદકી કરે છે, તે લોકોના ઉપર કારખાનાના નોકરોની કંઈ સત્તા નહિ એટલે તેમના માટે કહેવા જેવું નથી પણ બંદોબસ્તના સારૂ સ્ટેટ તરફથી નોકરો રહે છે, તે નોકરો કંઇ પણ બંદોબસ્ત રાખતા નથી એમ કહેવાને કંઇ અડચણ નથી. બે ત્રણ પોલીસના સીપાઇઓ જોવામાં આવ્યા, તે જાતના સીંધી જેવા જણાયા, તેઓ દેવતા સળગાવી ધુણી કરી તાપવાનું કાર્ય કરતા હતા અને ગપો ઉડાવતા જણાયા. સ્ટેટે જૈન તીર્થના વહીવટમાં હાથ નાખ્યો તેથી પોતે ઘણા મગરૂર જણાયા અને તેટલામાંજ તેમની નોકરીનું તમામ કામ પુરૂ થતું હોય એમ તેમની માન્યતા માલુમ પડી. સ્ટેટ તરફથી આ થતી ગંદકી અટકાવવા તજવીજ કરવી જોઇએ. જૈનોના પવિત્ર ધામમાં સ્ટેટ પોતાની સત્તાથી જાહેર રસ્તો કાઢે, એ વિષય રાજ્યદ્વારી હોવાથી અત્રે લખવાનું કંઇ પ્રયોજન નથી પણ એટલું તો કહેવાને અડચણ નથી કે કોઇ પણ ધર્મના પવિત્ર સ્થાનમાં સ્ટેટ પોતાની સત્તા ચલાવે તો પછી તે ધર્મના લોકોની લાગણી ન દુખાય તેવી સ્થિતિ રાખવી એ તેમની ફરજ છે. પવિત્ર જગ્યામાં ગંદકી કરવામાં આવે અને તેનો બંદોબસ્ત ન થાય એ રાજ્યના અમલદારો માટે ઉંચો મત બતાવનારૂં નથી. આ બાબત એ રાજ્યના મુખ્ય અમલદારો સાહેબ જરૂર લક્ષમાં લેશે અને ત્યાં સ્વચ્છતાના નિ-યમોનું બરાબર પાલન કરાવવાની તજવીજ કરશે એવી આશા છે.

તલાટીની ધર્મશાળાના પાછલા ભાગમાં જાત્રાળુઓને રસોઇ કરવાનું રસોડું છે. તેજ રસોડાની નજીકમાં ખુલ્લી જગ્યામાં એક જાજરૂખાના જેવી જગ્યા રાખવામાં આવેલી છે. તેથી સ્થિતિ બહુ કઢંગી થાય છે. જ્યાં આગળ રસોઇ થાય, અને જાત્રાળુઓને જમવાની જગ્યા તેનીજ નજીકમાં જાજરૂખાના જેવી જગ્યા રાખવામાં આવે તે તો એક મોટી ભૂલ જેવું જણાય છે. તેમજ તે જગ્યા ખુલ્લી રાખવામાં આવેલી છે. એ વળી વિશેષ ભૂલ જેવું જણાય છે.

ધર્મશાળાના એ પાછલા ભાગમાં બારણું છે. તે બારણું રાત્રે બંધ કરવામાં આવે છે, ધર્મશાળાના મુખ્ય દરવાજે રાત્રે તાળુ રહે છે, એટલે રાત રહેનાર જાત્રાળુઓને રાત્રે લઘુ નીતિ તથા વડીનીતિ કરવાના પ્રસંગે ધર્મશાળાના પાછલા ભાગનો ઉપયોગ કરવાની ફરજ પડે છે, અને તેથી ગંદકી થાય છે. એને માટે જો પાછલા એ ભાગમાં જે બારણું છે તે બારણા બહાર મજબુત કંપાઉન્ડ કરી ત્યાં સવડ કરી આપવામાં આવે તો આ ગેરવ્યવ-સ્થાનો અંત આવશે એમ મારૂં માનવું છે, તો આ બાબત મુનીમ તથા કારખાનાના ટ્રસ્ટી સાહેબો જરૂર લક્ષમાં લેશે.

રૈરથાવનની પવિત્ર જગ્યામાં હાલ જે સ્વચ્છતા રહે છે, તેના કરતાં વધુ સ્વચ્છત

રાખવાનો બંદોબસ્ત થવાની જરૂર છે, અને તે બાબત મુખ્ય મુનીમ જો લક્ષ આપશે, તો નોકરોથી તેમ કરાવી શકશે. પવિત્ર જગ્યાએ જેમ સ્વચ્છતા વધુ હોય છે, તેથી જાત્રાળુઓને વધુ આનંદ થાય છે. આ વાત હમેશ લક્ષમાં રાખવા જેવી છે.

મુળનાયક ભગવાનના મુખ્ય ગભારાની બહારના રંગમંડપમાં કેસર ઘસવાનો ઓરસીયો રાખવામાં આવે છે, તથા તેના અંગે હાથ ધોવાનું પાણી ત્યાં રાખવામાં આવે છે, તેથી ત્યાં ઘણી જગ્યા રોકાય છે, તથા સ્વચ્છતાનો ભંગ થાય છે. રંગમંડપની બહાર વિશાળ ભમતી છે, તેમાં અથવા હાલમાં ધોતીયાં રાખવાની ત્યાં ગોઠવણ રાખવામાં આવેલી છે તેની નજીક તેને માટે જગ્યા કરવામાં આવશે તો તેથી પૂંજા કરનારાઓને કંઇ અડચણ આવે તેમ નથી અને રંગમંડપની શોભામાં વધારો થશે એમ લાગે છે.

પ્રાચીન પવિત્ર તીર્થો ઉપર જાત્રાળુઓ તીર્થ ઉપર કંઇ પણ સત્ કાર્ય કર્યા સિવાય મંદિરની ધર્મશાળાની અથવા ગભારાની ભમતીની દીવાલો ઉપર કોયલાથી—યા પેનસીલથી પોતાનાં નામ લખી પોતે જાત્રાએ આવી ગયાની યાદગીરી કાયમ રાખવા પ્રયત્ન કરે છે, અને તેને પરીણામે સ્વચ્છ દીવાલો, ભીંતો વગેરેની એવી તો નઠારી સ્થિતિ થએલી જણાય છે કે તે જોતાં બહુ દીલગીરી થાય છે. અમારા જૈન ભાઇઓમાંથી આવી રીતે નામના કરવાની અને યાદગીરી કાયમ રાખવાની જીજ્ઞાસા ઉદ્ભવે છે, એ ઉપરથી તેમની અજ્ઞાનતા જણાઇ આવે છે. આવી રીતે કોઇનાં નામ રહ્યાં છે અથવા રહેશે? ઉલટું આશાતના થાય છે અને જાત્રા કરી પોતે જે મહત્ પુન્ય ઉપાર્જન કરવાની ધારણા રાખી હોય છે તે આવી આશાતના કરી પુન્ય ધન હારી જાય છે એ વાત તેમણે લક્ષમાં રાખવા જેવી છે. તીર્થની આશાતનાથી માઠા કર્મ બંધાય છે, અને તેના વિપાક માઠા ઉદય આવે છે, એ વાત જાત્રાળુઓએ લક્ષ બહાર કાઢવા જેવી નથી.

તળ જુનાગઢમાં કારખાનાના દેખરેખ નીચે જે ધર્મશાળાઓ છે તે ધર્મશાળાઓની આજથી વીશ વર્ષ ઉપર જે સ્થિતિ હતી તેના કરતાં હાલમાં સારી સ્થિતિ છે, એમ તો કહ્યા સિવાય ચાલે તેમ નથી તો પણ હજુ સ્વચ્છતાનું કામ હાલ કરતાં પણ વધુ સારી રીતે થવાની આવશ્યકતા છે અને તે કામ નોકરોથી થઇ શકે તેવું છે. ફક્ત મુખ્ય મુનીમની દેખરેખની ખામી જેવું છે, ને વધુ દેખરેખ રાખવામાં આવે તો જાત્રાળુઓને વધુ આનંદ થવા જેવું થશે.

મુળનાયક ભગવંતના દહેરાસરમાં પુજા, આરતી, પખાલ વગેરેનુ ઘી બોલાય છે, તેમાં કેટલીક બાબતના ઘીની ઉપજ બારોટને મળે છે, અને કેટલીક બાબતના ઘીની ઉપજ ભંડારમાં જાય છે, તેથી કેઇ બાબતનું ઉત્પન્ન કોણે લેવાનો રીવાજ છે, તે બતાવનારૂં એક બોર્ડ ત્યાં રાખવું જોઇએ કે દેરાસરમાં પેસતાંજ યાત્રાળુને તે બાબતની માહિતી મળે.

દરેક ગભારા આગળ તે ગભારાની અંદર પધરાવેલ મુળનાયક ભગવંતનું નામ તથા દેરાસર કોણે કઇ સાલમાં બંધાવેલું અને જીર્ણોદ્ધાર કોણે કઇ સાલમાં કરાવ્યો, એ બાબત જેટલી માહીતી મળે તેની સંક્ષિપ્ત હકીકત દર્શાવનારાં બોર્ડ રાખવાં જોઇએ કે જેથી યાત્રાળુને અજાણ્યા માણસોની કિંવા બારોટોની વાતો ઉપર આધાર રાખવો પડે નહિ.

મુળનાયક ભગવંતને લેપ કરાવેલો છે તેથી તેની આશાતના ન થવાને માટે દરરોજ ચઢાવવાની એક ચાંદીની હલકા પતરાંની આંગી બનાવવામાં આવે તો ફાયદાકારક છે એમ

મને પોતાને લાગે છે, ટ્રસ્ટી સાહેબોએ એ બાબત વિચાર કરવો ને ઘટીત લાગે તો તે તરફ લક્ષ આપવું.

કેટલાક દેરાસરો ઉપર ધ્વજા દંડશાસ્ત્ર મર્યાદા પ્રમાણેના જોઇએ તેવા જણાતા નથી. તેને કરાવવાની અને વિધિપૂર્વક ચઢાવવાની આવશ્યકતા મને લાગે છે.

તલાટીથી દરેક ટુંક અને પવિત્ર જગ્યાએ જવાને માટે પગથીઆં કરાવવામાં આવેલાં છે તેથી કેવળ ફાયદો થયો છે, એમ મારૂં પોતાનું માનવું નથી એ વિષય મતભેદનો છે, અને પગથીઆં થઇ ગએલાં છે, એટલે તે વિષે વાદ ચલાવવો નિરર્થક છે પણ શેત્રુંજાવનથી તલાટીએ જવાનો જે પરભાર્યો રસ્તો છે, એ તમામ રસ્તો હજુ પગથીઆંથી તૈયાર કરવામાં આવેલો નથી. માટે તેને એજ સ્થિતિમાં કાયમ રાખવો. ફક્ત જ્યાં સાધારણ પથરાઓની ગોઠવણીમાં ફેરફાર કરી સરળતા કરી આપવા જેવી જગ્યાઓ છે, તેટલી જગ્યાઓમાં તેટલી પુરતી તજવીજ કરવી. ડુંગરના રસ્તાની અસલ ખુબી અને તે જાણવાનો, અને તેનો અનુભવ મેળવવાનો જો યાત્રાળુઓ અને ઇતિહાસના અભ્યાસીઓને લાભ આપવાનું કાયમ રાખવા મારી ખાસ ભલામણ છે. એટલુંજ નહિ પણ શેત્રુંજાવનની જે કુદરતી શોભા હાલ કાયમ કરેલી છે, તે જો કાયમ રાખવાની અને એ મહાન પવિત્ર જગ્યાનું સ્મરણ કાયમ રાખવાની જરૂર છે, તે જરૂર એ રસ્તો હાલ જેવી સ્થિતિમાં છે તેવી સ્થિતિ કાયમ રાખવાથીજ રહેશે. તેના કારણો બતાવવાની અત્રે જરૂર નથી. કારણો જાણવાની જરૂરવાળાએ પત્રથી પુછવું કે તે બતાવવામાં આવશે.

---

*" श्री महावीर जयन्ती."

कृतापराधेऽपि जने कृपा मंथर तारयोः ।
इषद्बाष्पार्द्रयोर्भद्रं श्री वीर जिन नेत्रयोः ॥

પ્રિય સ્વધર્મી બંધુઓ:—

આજે એક પરમ માંગલિક પ્રસંગ ઉજવવાને આપણે સઘળા અત્રે એકત્ર મળ્યા છીએ. આજથી ૨૪૪૦ વર્ષ ઉપર જે મહાન્ પુરૂષે પોતાના ચરણકમળના સ્પર્શથી આ આર્યાવર્તને પવિત્ર બનાવ્યો, જેણે પોતાના પવિત્ર જીવનથી અને પોતાના સંપૂર્ણ જ્ઞાનથી લોકોને જ્ઞાન અને પવિત્રતાના માર્ગ તરફ દોર્યા અને જેણે યજ્ઞોમાં થતી પશુહિંસાનો નિષેધ કરાવી સર્વત્ર દયાનો પરમ ધર્મ પ્રવર્તાવવા પ્રયત્ન કર્યો તે મહાન્ આત્મા આપણા પરમ પૂજ્ય ચરમ તીર્થંકર શ્રી મહાવીર પ્રભુની આજે જન્મ તિથિ હોવાથી આપણે બધા તેમના ભક્તો તે ઉજવવાને એકત્ર મળ્યા છીએ.

છેલ્લા પાંચ સાત વર્ષથી દેશના જુદા જુદા ભાગોમાં આ જયન્તી ઉજવવામાં આવે છે, પણ આ રાજનગરમાં આજે પ્રથમજ ઉજવાય છે, તેથી આ બાબત નહિ જાણનારાના લાભાર્થે જયન્તી એટલે શું તે જણાવવું જરૂરનું છે.

---

* આ ભાષણ શ્રીયુત દોશી મણીલાલ નથુભાઈ બી. એ. એ અત્રે મહાવીર જયંતી નિમિત્તે થએલા ઉત્સવ પ્રસંગે આપ્યું હતું.

આપણે હાલમાં પશ્ચિમ દેશના સંસર્ગમાં આવ્યા છીએ અને તેથી કરીને તેમનામાં જે કાંઇ સારૂં હોય તેનું અનુકરણ કરવામાં આવે તો તેમાં કાંઈ આપણે ખોટું કરતા નથી. રાજકીય, સાંસારિક, ધાર્મિક અથવા કોઇ પણ વિષયમાં જેણે પોતાની શક્તિનો પરોપકારાર્થે ઉપયોગ કર્યો હોય, અને જેણે પોતાના આત્મભોગથી જગતને જરા પણ ઉચ્ચ સ્થિતિએ લાવવાનો પ્રયત્ન સેવ્યો હોય તેવા મહાન પુરૂષની જયન્તીઓ તેમની જન્મ તિથિને દિવસે અથવા તો તેમની મરણ તિથિને દિવસે ઉજવાય છે. પણ ઘણું કરીને જન્મ તિથિએ ઉજવાય છે. જયન્તી એ **जि** ધાતુ ઉપરથી નીકળેલું રૂપ છે, અને તેનો અર્થ જયવંત થવું એવો થાય છે. મોટા પુરૂષો પોતાના કામથી તેમજ પોતાના ગુણોથી હમેશાં જયવંતા વર્તે છે અને તેથીજ આપણે કહીએ છીએ કે **जय वीतराय जगगुरु** હે વીતરાગ ! હે જગદ્ગુરૂ ! તમે જયવંતા વર્તો.

વળી જો કે આ જયન્તી ઉજવવાની પદ્ધતિ પાશ્ચાત્ય લોકોની છે, છતાં તેવો વિચાર તો આપણા આ દેશમાં પરાપૂર્વથી ચાલ્યો આવેલો છે. આપણે પ્રભુના જન્મદિવસને કલ્યાણક તરીકે લેખીએ છીએ. કલ્યાણક એટલે પવિત્ર દિવસ અને તે દિવસે આપણે તે પ્રભુના નામનું સ્મરણ કરીએ છીએ, તેમના ગુણનું યશોગાન કરીએ છીએ. માટે આમાં કાંઇ નવીન નથી; અને આવી જયંતી ઉજવવામાં આપણે આપણા પૂર્વજોના વિચારોનું અનુકરણ કરીએ છીએ.

આવા મેળાવડાથી અનેક લાભ છે. આપણને તેમના ગુણનું કીર્તન કરવાનો વખત મળે છે, અને બીજા લોકોને પણ તેમના ગુણો અને તેમના ઉમદા કર્તવ્યો જાણવાનો પ્રસંગ મળે છે.

હવે આપણે મુખ્ય વિષય પર આવીએ તે અગાઉ જણાવવું જોઇએ કે કેવળ ગુણોનું વર્ણન મનુષ્યો પર ભારે અસર કરી શકતું નથી. તમે હજારો વાર સત્ય બોલવાનો ઉપદેશ આપો તેના કરતાં એક હરિશ્ચંદ્રનું દૃષ્ટાન્ત વધારે અસર કરી શકશે. તમે વિષય વાસનાથી બચવાનો ગમે તેટલો બોધ આપો તેના કરતાં મહાત્માશ્રી સ્થુલિભદ્રનું દૃષ્ટાન્ત વધારે પ્રબલ છાપ પાડનાર નીવડે તેમાં કાંઇ નવાઇ નથી. અભિમાન ત્યાગો, માનને છોડી દો એવું વારંવાર પોકારવાનો જે બોધ અસર કરે તેના કરતાં બાહુબલીને તેમની બહેન સુંદરીએ કહેલું એક વચન–વિરા ગજથી ઉતરો—એ વધારે સચોટ છાપ પાડી શકશે. અગ્નિની સગડી વડે પોતાના જીવિતનો નાશ કરવા આવનાર સસરા ઉપર પણ જેણે જરા સરખો પણ ક્રોધ કર્યો નથી એવા ગજસુકુમારનું દૃષ્ટાંત કોનાપર ક્ષમાની અસર નહિ કરી શકે ?

આ ઉપરથી સહજ જણાશે કે મહાપુરૂષો એ જ્વલંત દૃષ્ટાંતો છે અને તેમના ગુણનું કથન કરવામાં આપણે આપણી કૃતજ્ઞતા બતાવીએ છીએ, અને જો તે ગુણોનું યથાશક્તિ અનુકરણ કરવામાં આવે તો લાભ આપણનેજ છે.

મહાન્ પુરૂષનો એકાદ ગુણ પણ આપણા પર સ્થાયી અસર કરે છે, તો પછી જે મહાન્ આત્મા સર્વાંગ સંપૂર્ણ હોય તેનું ચરિત્ર આપણને ઉચ્ચ માર્ગ તરફ જવાને પ્રેરે એ સ્વાભાવિક છે.

મહાવીરપ્રભુ જ્ઞાનમાં, પવિત્રતામાં, દયામાં, સ્વાર્થત્યાગમાં, આત્મસંયમમાં, માતાપિતાની ભક્તિમાં અને વિશ્વ ઉપર ઉપકાર કરવામાં વિગેરે સર્વ ગુણમાં સંપૂર્ણ હતા. તેમનું સંપૂર્ણ ચરિત્ર આ ટુંક સમયમાં આપણે શી રીતે જણાવી શકીએ? આજે તો તેમના ઉચ્ચ ચારિત્રમાંથી આપણે થોડાક મુદ્દા વિચારીશું.

પણ તે અગાઉ એક અગત્યનો પ્રશ્ન આપણે ચર્ચીશું, શું તેમને આ બધા ગુણો એકજ ભવમાં પ્રાપ્ત કર્યા?

આપ સારી રીતે સમજો છો કે બીજ વાવ્યા વગર ફળ કદાપિ ઉગી શકે નહિ. કિંમત સિવાય કંઇ પણ વસ્તુ મળી શકે નહિ. તીર્થંકર જેવી જગતમાં ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ પદવીને વાસ્તે પણ પુરૂષાર્થની જરૂર હતી. તેમજ તેને વાસ્તે બીજ રોપવાનાં હતાં. શ્રી મહાવીર પ્રભુના ૨૭ ભવથી તમે જાણીતા છો. તેમના પ્રથમ ભવમાં પોતે **નયસાર** નામના એક કઠીઆરા હતા. તે જંગલમાં કામ કરતા હતા. એવામાં એક સાધુ પોતાના સાર્થથી જુદા પડેલા ત્યાં આવી પહોંચ્યા. આ નયસારે પૂર્ણ ભાવથી આ સાધુને પોતાના ભોજનમાંથી થોડો ભાગ વેરાવ્યો અને તે ભુલા પડેલા સાધુને માર્ગ બતાવ્યો. આ પ્રમાણે નિઃસ્વાર્થ સેવાનું કામ આરંભ્યું તેનું પરિણામ ઘણા વર્ષ પછી–ઘણા જન્મો પછી તીર્થંકરના રૂપમાં આવ્યું. પ્રથમ ભવમાં તેમણે બીજ રોપ્યું. જે બીજને તેમણે પોતાના વચલા ભવમાં પોતાના પવિત્ર જીવનથી અને નિઃસ્વાર્થી સેવાથી પોષણ આપ્યું.

આ ઉપરથી આપણે શું શિખવાનું છે?

अप्पा सो परमप्पा–આત્મા તેજ પરમાત્મા. તેમનામાં જેવો આત્મા હતો તેવોજ મારામાં છે એવો ખ્યાલ રાખો, અને જે કામ તે કરી શક્યા તે આપણે પણ કરી શકીએ. પણ તે વાસ્તે તેમણે બતાવેલે માર્ગે આપણે ચાલવું જોઇએ. કારણ કે **आणाए धम्मो** પ્રભુની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું એજ પરમ ધર્મ છે.

આટલી પ્રસ્તાવના પછી આપણે હવે મુખ્ય વિચાર ઉપર આવીએ. મહાવીર પ્રભુનું ચરિત્ર પરોપકાર અને આત્મસંયમના અપૂર્વ દૃષ્ટાન્ત રૂપ હતું. તેમણે જે વસ્તુઓનો આપણને બોધ આપ્યો છે, તે બોધ તેમણે સમ્પૂર્ણ રીતે પોતાના જીવનમાં ઉતાર્યો હતો. સૂત્રકૃતાંગમાં તેમણે કહ્યું છે કે “કોઇ પણ જીવતા પ્રાણીની હિંસા નહિ કરીને મનુષ્ય શાન્તિરૂપ નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરે છે.” આ અહિંસા કેવળ શરીરથીજ કરવાની છે એમ નથી, પણ મનથી કે વચનથી પણ કોઇના પ્રાણને નહિ દુભવવા એ પરમ અહિંસા–પરમ દયા છે; અને એમાં જૈન ધર્મનો સાર એક વાક્યમાં સમાઇ જાય છે. જેમ બને તેમ શાંતિ ફેલાવો, સર્વની દયા કરો, સર્વનું કલ્યાણ કરો, અને કોઇ પણ નાના સરખા જીવને પણ ક્લેશ ન થાય તેમ જીવન ગાળવાનો બોધ આપ્યો હતો, અને તે બોધ પ્રમાણે તેમનું પોતાનું ચરિત્ર પણ હતું.

ધર્મના ઉંડાં રહસ્યો મનુષ્યો કદાચ પોતાની બુદ્ધિબળની ખામીને લીધે ન સમજી શકે તો ભલે, પણ તેવાઓ પણ પોતાનું જીવન પવિત્ર અને ઉન્નત બનાવી શકે, તે માટે દાન, શીલ, તપ અને ભાવ એ ચાર પ્રકારનો ધર્મ તેમણે પ્રબોધ્યો, અને તે ચારે પ્રકારનો ધર્મ તેમણે આચારમાં મુકી બતાવ્યો.

દીક્ષા લીધા પૂર્વે એક વર્ષ અગાઉ તેમણે દાન આપવાનું શરૂ કર્યું હતું અને તેમણે ૩,૮૮,૮૦,૦૦,૦૦૦ (ત્રણ અબજ અઠયાસી કરોડ એંસી લાખ) સોનૈયાનું દાન દીધું. જો કે પોતાના માતાપિતાની ઇચ્છા રાખવા તેમણે લગ્ન કર્યું હતું છતાં તેમનું મન અંતરથી નિર્લેપ હતું અને યોગ્ય અવસરે દીક્ષા લઇ અખંડ શીલ જીવન પર્યંત ત્રિકરણ શુદ્ધિએ પાળ્યું. તેમણે બાર વરસ સુધી જે અનેક પ્રકારની તપશ્ચર્યા કરી તે જૈન આલમને એટલી સુવિદિત છે કે તે સંબંધમાં વિશેષ કહેવાની જરૂર નથી અને તેમના ભાવવિષે શું કહી

શકાય? તેમની ભાવના નિરંતર ઉંચા પ્રકારની હતી. શુક્લધ્યાનમાં તેઓ નિરંતર રમતા હતા અને "સવી જીવ કરૂં શાસન રસી એવી ભાવ દયા મન ઉલ્લસી." જગતના તમામ જીવો આ પવિત્ર માર્ગના રસિક થાય અને તેમનો આત્મા નિર્મળ થાય એવી ભાવના તેઓના ચિત્તમાં રમતી હતી. આ રીતે જેનો પોતે ઉપદેશ આપ્યો તે પોતે વર્તનમાં કરી બતાવ્યું અને આ પ્રમાણે ઉપદેશની સાથે પોતાના ચરિત્રનો અદ્વિતીય પ્રભાવ જગતના જીવો ઉપર પાડવા તે સમર્થ થયા.

તેમનું ચરિત્ર સર્વથા વિશ્વના ઉપકાર માટે હતું, કારણ કે તીર્થંકરપણુંજ સુચવે છે કે તે વિશ્વના ઉપકાર માટે છે. કહ્યું છેઃ **विश्वोपकारकीभूत तीर्थंकरकर्मनिर्मितिः** તીર્થંકર નામ વિશ્વના ઉપકાર માટે છે.

જેના મનમાં નિરંતર એવો ભાવ રહે છે કે વિશ્વનું કેવી રીતે કલ્યાણ કરૂં? જગતના દુઃખી જીવોને દુઃખમાંથી કેવી રીતે મુક્ત કરૂં? જગતમાં શાંતિ શી રીતે ફેલાવું? એવી ભાવના જેની એક નહિ પણ અનેકભવ સુધી રહે છે તે તીર્થંકરપણું પામે છે અને તે જગતનો ઉદ્ધારક મહાન્ પુરૂષ ગણાય છે.

આવા એક મહાન્ પુરૂષના ચરિત્રનો વિચાર કરતાં આપણા હૃદયમાં અપૂર્વ આનંદ તથા ભક્તિભાવ સ્ફુરે છે. તેમનો જન્મજ જગતને આનંદકારી થાય છે. તે જન્મે છે ત્યારે આખા વિશ્વમાં આનંદ વ્યાપી જાય છે. અરે! છેક નરકના જીવોને પણ ક્ષણવાર શાંતિ મળે છે.

જ્યારે મહાવીર પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા ત્યારે પોતાની માતાને દુઃખ ન થાય તેટલા માટે વિચાર કર્યો કે હું ગર્ભમાં હાલીશ નહિ. પણ માતાને લાગ્યું કે મારો ગર્ભ ગળી ગયો તેથી ત્રીશલા માતા અત્યંત દુઃખી થયાં. પ્રભુએ વિચાર્યું કે મારી માતાએ મને જોયો નથી તો પણ મારાપર આટલો સ્નેહ છે તો મને જ્યારે જોશે ત્યારે તો તેનો સ્નેહ કેટલો વધી જશે માટે આજથી હું પ્રતિજ્ઞા કરૂં છું કે જ્યાં સુધી મારાં માતપિતા જીવતાં હશે ત્યાં સુધી હું દીક્ષા ગ્રહણ કરીશ નહિ. માતૃપિતૃ ભક્તિનો આ અનુપમ દૃષ્ટાંત આપણા હૃદય સન્મુખ રાખી આપણે પણ આપણા માતપિતાની પૂર્ણ મનથી ભક્તિ કરવી અને તેમને હરેક રીતે સંતોષ આપવો.

પ્રભુ જ્યારે સાત વર્ષના થાય છે ત્યારે ગુરૂને ત્યાં ભણવા જાય છે. પોતે તો ત્રણ જ્ઞાન સહિત જન્મ્યા હતા છતાં જે પ્રમાણે મોટાઓ ચાલે તે પ્રમાણે નાનાઓ તેમનું અનુકરણ કરે એવો નિયમ હોવાથી જગતના જીવોને ગુરૂનો વિનય કરવાનો બોધ આપવાને પોતે ગુરૂને ત્યાં ગયા. વિનય એ ધર્મનું મૂળ છે વિનયથી ગુરૂ પ્રસન્ન થાય છે અને ગુરૂની પ્રસન્નતાથી ગુરૂના હૃદયમાંથી જ્ઞાન પ્રવાહ વહે છે જેની અસર શિષ્યપર સ્થાયી અને લાભકારી નીવડે છે. આ ઉપર શ્રેણિક રાજાનું દૃષ્ટાંત સર્વને જાણીતુ છે. ચાંડાળ પાસેથી વિદ્યા શીખવાને જ્યારે શ્રેણીક રાજાએ ઇચ્છ્યું ત્યારે પોતે સિંહાસન ઉપર બેઠા હતા ને ચાંડાળ સામે બેઠો હતો તેથી વિદ્યા સફળ થઇ નહિ. આ સમયે બુદ્ધિનિધાન પ્રધાન અભયકુમારે રાજાને જણાવ્યું કે ગુરૂને માન આપ્યા સિવાય વિદ્યા કદાપિ ફળતી નથી. **विनयेनगुरोस्तोषः सम्यग्ज्ञानं ततो भवेद्** વિનયથી ગુરૂને સંતોષ થાય છે, અને જેથી સમ્યગ્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. પ્રભુ પણ જગતના જીવોને વિનયનો બોધ આપવાને ગુરૂને ત્યાં ગયા હતા.

૨૮ વર્ષની વયે જ્યારે એમનાં માતપિતા મરણ પામ્યાં ત્યારે તેમણે ગર્ભાવાસમાં લીધેલી પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે દીક્ષા લેવાનો સંકલ્પ કર્યો. તે વખતે તેમના વડીલ બંધુએ કહ્યું "ભાઇ! આપણાં માતપિતા હમણાંજ મરણ પામ્યાં છે. તેમના મરણની દીલગીરી તાજી છે, એવામાં જો આપ પણ મારો ત્યાગ કરી ચાલ્યા જશો, તો પછી મારી કેવી દુઃખમય સ્થિતિ થશે?"

આ પ્રમાણે પોતાના જ્યેષ્ઠ બંધુની આજ્ઞાને અનુસરી પોતે બે વર્ષ સુધી ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા. વડીલ બંધુની ભક્તિનો અનુપમ નમુનો હાલની આલમે ખાસ મનન કરવા યોગ્ય છે. દીક્ષા લીધા પછી તરતજ ચોથું જ્ઞાન મનઃપર્યવજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે; અને પોતે બાર વર્ષ સુધી જુદે જુદે સ્થળે વિહાર કરે છે.

તે દરમ્યાન—છદ્મસ્થ અવસ્થામાં–પોતે મૌન ધારણ કરે છે; અને જ્યારે કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારેજ પોતે બોધ આપે છે; અને જગદુદ્ધારકનું કામ બજાવે છે.

એક સમયે પેઢાલ નામના ગામ સમીપ વનમાં શ્રી મહાવીર પ્રભુ કાયોત્સર્ગે કરી ધ્યાનમાં મગ્ન બન્યા હતા. તેઓશ્રીની ધ્યાનની સ્થીરતા અને મનની દ્રઢતા અવધિજ્ઞાનથી નિહાળી દેવાધીશ ઇંદ્રે પોતાની સભામાં તેમની પ્રશંસા કરી ત્યાંથીજ તેમને નમસ્કાર કર્યો અને પછી કહ્યું કે અહા! મહાવીર પ્રભુનું ધૈર્ય કેટલું બધું અનુપમ છે! તેમના મનની સ્થિરતા કેટલી અસાધારણ છે! તેમની વિચાર શ્રેણી કેટલી ઉચ્ચ છે! ધન્ય છે પ્રભુને! જગતમાં કોઇ એવો દેવ કે મનુષ્ય નથી કે જે પ્રભુની સમાધિનો ભંગ કરી શકે. આ પ્રશંસાના શબ્દો એક સંગમ નામના ક્ષુદ્ર દેવને અતિશયોક્તિ ભરેલા લાગ્યા અને તેથી તે પ્રભુની કસોટી કરવાને ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. જગતમાં પ્રાણી માત્રને હેરાન કરી શકાય, સંતાપી શકાય, અને ઉદ્વેગ પમાડાય તેવા દરેક સાધનવડે તેણે પ્રભુને સંતાપવામાં જરા પણ કચાશ રાખી નહિ. કોઇ કટ્ટો શત્રુ પણ જેવાં કામ ન કરે તેવાં નિર્દય અને ત્રાસ ઉપજાવનારા ઉપદ્રવો **વીર** પ્રભુપર કર્યા. આમાં જ્યારે તે ન ફાવ્યો અને પ્રભુના મનની નિશ્ચળતામાં જરાપણ ભંગ ન થયો ત્યારે તેણે પ્રભુને મોહ ઉપજે એવા શૃંગારાદિ પ્રયોગો અજમાવ્યા, પણ જલ ઉપર થતા પ્રહારની માફક તેની સઘળી કોશીસો વ્યર્થ ગઇ.

આ રીતે એક બે દિવસ નહિ પણ છ માસ પર્યંત તેણે શ્રી **વીર**પ્રભુને હરેક પ્રકારના ઉપસર્ગો કર્યા. પણ પ્રભુ તે પ્રભુજ રહ્યા. તેમનો પ્રભાવ જરા પણ ડગ્યો નહિ. છેવટે તે અધમદેવ થાકીને પ્રભુને નમસ્કાર કરી ચાલ્યો ગયો.

બંધુઓ! આ સમયે પ્રભુના દિલમાં કેવા ઉમદા વિચારો જન્મવા પામ્યા હશે, તેનો કદાપિ તમે ખ્યાલ પામ્યા છો? પ્રભુની તે સમયની વિચાર શ્રેણીનું રહસ્ય સમજવા તમે કદી પ્રયત્ન કર્યો છે? જો આ બાબતમાં તમે અજાણ્યા હોતો મારી સાથે તમે વિચાર પ્રદેશમાં ચાલો અને હું તમને તે વખતના પ્રભુના હૃદયનું સંપૂર્ણ ચિત્ર તમારાં મનચક્ષુ આગળ રજુ કરવા કોશીષ્ કરીશ.

તે કરૂણા મૂર્તિ શ્રી **વીર**પ્રભુએ સંગમદેવના સંબંધમાં જે ઉદ્‌ગાર કહાડ્યા તે દરેક માનવે હૃદયમાં કોતરી રાખવા જેવા છે. તેમણે તે વખતે વિચાર્યું હતું કે:—

"અહો! નિષ્કારણ બીજા જીવોને દુઃખ દેનાર આ બિચારા જીવની શી ગતિ થશે?

ખેદની વાત છે કે મ્હારા જેવા જીવો જેમને બીજા જીવોનું હિત કરવાનું છે અને બીજા જીવોને દુઃખથી મુક્ત કરવાનું છે, તેવાઓ પણ આવા જીવોનું હિત કરી શકતા નથી. મારા મનમાં એકજ સ્ફુર્ણા થાય છે કે મારા હાથે તેનું હિત થવુંજ જોઇએ પણ તેમ થવાને બદલે મને દુઃખ આપવાના તેના ઘાતકી વિચારો અને કાર્યોને લીધે તે કર્મથી બંધાયો છે. અફસોસ! તે બિચારા જીવનું આ અવસરે કાંઈ પણ હિત મારા હાથે થવા પામતું નથી." આવા વિચારો તેમના હૃદયમાં સ્ફુરતાં તેમની આંખમાંથી અશ્રુપ્રવાહ વહેવા લાગ્યો અને આ કારણથીજ સકલાર્હતમાં શ્રી વીરપ્રભુની સ્તુતિના સંબંધમાં લખાએલું છે કેઃ—

कृतापराधेऽपि जने कृपामंथरतारयोः ।
ईषद् बाष्पार्द्रयोर्भद्रं श्रीवीरजिननेत्रयोः ॥

અપરાધ કરવાવાળા જીવો ઉપર પણ દયાથી નમ્ર અને અશ્રુથી આર્દ્ર એવાં શ્રી **વીર** ભગવાનનાં નેત્રો સર્વના કલ્યાણ માટે થાઓ.

વીરપ્રભુ વિહાર કરતાં કરતાં એક સ્થળે આવી પહોંચ્યા. જ્યાંથી બે માર્ગના ફાંટા હતા. લોકોએ પ્રભુને જે માર્ગમાં ચંડકોશીઓ નાગ વસતો હતો તે માર્ગે નહિ જવાને ઘણી રીતે વિનવ્યા પણ તે દયા સાગર મહાત્મા જેમની પ્રબળ ભાવના જગતનું હિતજ કરવાની હતી તેમણે તે ચંડકોશિઆનો ઉપકાર કરવાની બુદ્ધિથી તે માર્ગ લીધો.

ચંડકોશીઓ નાગ એવો પ્રબળ હતો કે તેની દૃષ્ટિમાંથી નીકળતા વિષના વેગથી સર્વ પ્રાણીઓને બેભાન કરી દેતો હતો. તે ચંડકોશીઓ તેના સ્વભાવ પ્રમાણે **વીર**પ્રભુને ડસ્યો પણ **વીર**પ્રભુએ તેના ઉપર ક્રોધ નહિ કરતાં અત્યંત ક્ષમા કરીને કહ્યું કે, હે ચંડ કોશિક! બોધ પામ, બોધ પામ. આ રીતે અપકાર કરનાર પર પણ ઉપકાર કરનાર તે મહાત્માએ તેને પ્રતિબોધ આપ્યો. જેના પ્રતાપથી તે નાગને પૂર્વભવનું સ્મરણ થયું. પોતાના દુષ્ટ કૃત્યો વાસ્તે પશ્ચાત્તાપ થયો અને ત્યાંથી મરી તે સ્વર્ગલોકમાં ગયો. **વીર**પ્રભુની ક્ષમાનું આ અદ્‌ભુત દૃષ્ટાંત છે.

તેમની શક્તિ એટલી પ્રબળ હતી અને તેમની ભાવના એટલી ઉત્તમ હતી કે તેમના સંબંધમાં આવનાર દરેક ઉપર તે પ્રબળ અસર કરવા સમર્થ હતા. રોહણીઓ નામે એક ચોર હતો તેના પિતાએ મરતી વખતે તેને શિખામણ આપી હતી કે તારે **વીર** નામના ઉપદેશકના વચન સાંભળવાં નહિ કારણકે તેનો પિતા સારી રીતે જાણતો હતો કે જો એક-વાર પણ તેમના વચન રોહિણીઓ સાંભળશે તો તે ધંધો છોડી દેશે. રોહણીઓ પોતાના ચોરીના ધંધામાં ઘણોજ નિપુણ હતો. એક વાર બીજો માર્ગ નહિ જડવાથી જે સ્થળે **વીર**પ્રભુ દેશના દેતા હતા તે માર્ગે થઇને તેણે જવા માંડ્યું.

તેણે કાનમાં આંગળીઓ નાંખી હતી. એવામાં તેના પગમાં કાંટો વાગ્યો. કાંટો કાઢવા નીચે બેઠો તેવામાં **વીર** પ્રભુનાં નીચેનાં વચનો તેના શ્રવણમાં પડયા કેઃ—" દેવોની આંખો સ્થિર હોય. તેમના પગ પૃથ્વીને અડે નહિ. તેમની પુષ્પની માળા કરમાય નહિ અને તેમને પ્રસ્વેદ થાય નહિ. " અનિચ્છાએ આટલાં વચનો સાંભળીને તે ચાલ્યો ગયો. અભયકુમારે તેને યુક્તિથી પકડયો. પણ તેની પાસે ચોરીનો માલ નહિ હોવાથી તેને મદ્યપાન કરાવ્યું અને તેને એક છત્રપલંગપર સુવારી આસપાસ વારાંગનાઓને સુંદર વસ્ત્રો પહેરાવી ઉભી રાખી. જ્યારે તેને ભાન આવ્યું ત્યારે તે વારાંગનાઓ જાણે કે દેવીઓ ન હોય તેમ કહેવા લાગી " હે સ્વામીનાથ! તમે દેવ થયા છો તમે એવાં શાં શાં કામ કર્યાં કે જેના પ્રભાવથી સ્વર્ગ મળ્યું ? " રોહણીઆએ વિચાર્યું કે આ મને પકડવાની અભયકુમારની યુક્તિ તો નહિ

હોય ! આ સ્વર્ગ છે કે કેમ અને આ દેવાંગનાઓ છે કે કેમ તે સંબંધમાં શંકા પડી. પણ તે વખતે **વીર** પ્રભુનાં વચનો સ્મરણમાં આવ્યાં " અહો ! આ સ્ત્રીઓના પગ ભૂમિને અડકેલ છે. તેમની પુષ્પની માળા કરમાએલ છે, તેમની આંખો અસ્થિર છે માટે જરૂર આ દેવાંગનાઓ નથી." આ ઉપરથી તેણે જણાવ્યું કે " મેં પૂર્વભવમાં સારાં કૃત્યો કર્યાં હતાં જેના પ્રભાવથી મને આ સ્વર્ગ પ્રાપ્ત થયું." આ પ્રમાણે તેને પકડવાની યુક્તિ નિષ્ફળ નીવડી. રોહણીઆએ વિચાર્યું કે જે સત્પુરૂષના અનિચ્છાએ શ્રવણમાં પડેલા શબ્દોથી પણ મારો જીવ બચ્યો, તેમનો બોધ જો ભાવપૂર્વક ખરા અંતઃકરણથી ગ્રહણ કરવામાં આવે અને તે પ્રમાણે વર્તવામાં આવે તો કેટલો બધો લાભ થાય ? આમ વિચારી તે વીરપ્રભુ પાસે ગયો, તેમનો ઉપદેશ સાંભળ્યો, પોતાનાં બધાં પાપ જણાવ્યાં, સર્વ ધન જેનું હતુ તેને પાછું આપી દીધું, દીક્ષા લીધી અને તે સ્વર્ગે ગયો. આ શું એ મહાન આત્માની શક્તિનો ઓછો પ્રભાવ છે?

કોઇ પણ રીતે જીવો ધર્મ માર્ગ તરફ વળે એવા હેતુથી, તેમજ જીવો ભિન્ન ભિન્ન સ્થિતિના હોવાથી દરેકને વાસ્તે એક સરખો બોધ લાગી શકે નહિ, માટે જીવો આશ્રયી અધિકાર ભેદે પરમ કૃપાળુ પરમાત્માએ વિવિધ માર્ગ બતાવ્યા છે. જે જીવાત્માઓ એટલા આગળ વધેલા છે કે પોતાનો સઘળો પુરૂષાર્થ કર્મને ખપાવવામાં અને આત્મશક્તિ પ્રકટ કરવામાં વાપરી શકે તેમને માટે સાધુ ધર્મના પાંચ મહાવ્રતનો બોધ આપ્યો. જે લોકો અત્યારે સાધુ ધર્મ પાળવાને અશક્ત હોય તેમને વાસ્તે પાંચ અણુવ્રત ભગવાને બતાવ્યાં. સાધુને વાસ્તે મહાવ્રત ત્યારે શ્રાવકને વાસ્તે અણુવ્રત અને તે પણ પાળવાની શક્તિ જેનામાં ન હોય તેને માટે માર્ગાનુસારિપણાનો બોધ આપ્યો. સાધુમાં પણ આગળ વધેલાને માટે પૂર્વનાં રહસ્યો આપ્યાં કે જેથી જીવાત્માની ઉન્નતિ ત્વરાથી થાય. આ પ્રમાણે દરેક જીવ વાસ્તે કાંઇ નહિ ને કાંઇ બોધ આ તેમના ઉપદેશમાં મળી આવ્યા વગર રહેશે નહિ. કોઇ પણ રીતે જીવો ધર્મ માર્ગ તરફ વળે અને તેમના આત્માનું કલ્યાણ થાય એજ તેમની શાશ્વત અને સ્થિર ભાવના હતી અને તેમના ઉપદેશમાં તે સર્વત્ર નજરે પડે છે.

તેમની સ્યાદ્વાદ વૃત્તિ અનુપમ અને અસાધારણ હતી. He who knows all forgives all જે સર્વ બાબત જોઇ શકે છે તે સર્વને ક્ષમા આપી શકે છે, મનુષ્યોની માનસિક શક્તિ અને બુદ્ધિ અલ્પ હોવાથી તેઓ અમુક બાજુ જોઇ શકે છે, અને તેથી તે સત્યની બીજી બાજુઓ જોનાર અને કહેનાર પર દ્વેષ રાખે છે માટે તેવા દ્વેષનો નાશ કરવાને અને સર્વત્ર શાંતિ ફેલાવવાને સ્યાદ્વાદ જેવો એક પણ માર્ગ નથી. તે અનેકાંત માર્ગ છે. જુદા જુદા દર્શનો અમુક અમુક અપેક્ષાને માન આપે છે; તે બધી અપેક્ષાઓ ભેગી કરવાથી સ્યાદ્વાદ દર્શન બને છે, માટે સ્યાદ્વાદ દર્શન એ સર્વની માતા સમાન છે; અને એ દૃષ્ટિથી જોનાર સર્વત્ર મૈત્રીભાવ રાખી શકે, કારણ કે તે વિરોધનું કારણ સમજી શકે છે, અને અમુક પક્ષમાં સત્ય કયાં છે તે જાણી શકે છે. આ દૃષ્ટિ મોટે ભાગે હાલ જૈન કોમમાંથી નાબુદ થવાથી નજીવી બાબતો સારૂ આપણે લડી મરીએ છીએ, અને તે પવિત્ર પિતાના નામને લજવાવીએ છીએ કે જેમ કરવું તે **વીર**ના પુત્રોને કદા પ ઉચિત હોઇ શકે નહિ

આ સ્યદ્વાદને અમલમાં મુકવાને નિરંતર સત્ય શોધક વૃત્તિ રાખવી; અને ભગવાને પ્રરૂપેલી ચાર ભાવનાઓ હૃદયમાં રાખી વર્તવું કારણકે આ ચાર ભાવનાઓ એવા પ્રકારની છે કે જેમને હૃદય સન્મુખ રાખી વર્તન કરવામાં આવે તો હૃદય હમેશાં પ્રસન્ન અને નિર્મળ રહે. સરોવર જ્યારે શુદ્ધ હોય છે, ત્યારે સૂર્યનો પ્રકાશ તેના પર યથાર્થ પડે છે, તેજ રીતે

જ્યારે મન નિર્મળ અને શાન્ત હોય છે, ત્યારે આત્માની જ્યોતિ તેના પર પડે છે; અને જીવ સદ્જ્ઞાન મેળવી શકે છે. આ ચાર ભાવનાઓમાં પણ દયા-પ્રેમ સર્વત્ર ઝળકી રહ્યો છે. પૂજ્ય પુરૂષો તથા વડીલો તરફ પ્રેમ તે પ્રમોદ કહેવાય છે, ગુણમાં તથા જ્ઞાનમાં આપણા સમાન બંધુઓના પ્રેમને મૈત્રી કહે છે. અને આપણાથી જ્ઞાનમાં તથા ગુણમાં ઉતરતા મનુષ્યો તથા પશુ વર્ગ વગેરે ઉપરનો પ્રેમ તે કરૂણા કહેવાય છે. તે ઉપરાંત જે કોઇ પણ રીતે ન સમજી શકતા હોય એવા જીવો પર પણ દ્વેષ ન કરતાં માધ્યસ્થ ભાવના રાખવાને શ્રી મહાવીર પ્રભુ ઉપદેશ આપે છે, અને આપણે જૈનો જો આ ચાર ભાવના રાખી આપણું વર્તન ચલાવીશું તો જ્યાં ત્યાં શાંતિ પ્રસરાશે.

હલકી વર્ણના તેમજ ઉચ્ચ વર્ણના રાજા તેમજ રંક, સર્વ પ્રકારના જીવો, જેમને તેમનો બોધ સાંભળવાનો પ્રસંગ મળ્યો, તેમના સર્વના ઉપર તેમની સ્થાયી અસર થઇ હતી, કારણ કે તેમના ચરિત્રનો અને આત્મશક્તિનો પ્રભાવ અપૂર્વ હતો.

તેમણે જુદે જુદે સ્થળે ફરીને યજ્ઞોમાં થતી હિંસાનો નિષેધ કરાવ્યો અને લોકોને જણાવ્યું કે, જેવા આપણા પ્રાણ આપણને વહાલા છે, તેવા પશુ માત્રના પ્રાણ તેમને પ્રિય છે. માટે પશુ હિંસા બંધ કરો. તેમનો મહાન ઉપદેશ એ હતો કે "દર્ભના ઘાસ ઉપર રહેલા જળબિંદુ સમાન આયુષ અતિ ચંચળ અને અસ્થિર છે, માટે હે **ગૌતમ!** તું ક્ષણવાર પણ પ્રમાદ કરીશ નહિ." નિરંતર જાગૃત રહો, નિરંતર સાવધ રહો, અને પ્રાપ્ત થયેલા સમયનો આત્મશુદ્ધિમાં આત્મસંયમમાં અને પરોપકારમાં સદુપયોગ કરો. આ તેમનો બોધ લક્ષમાં રાખી આપણે નિરંતર આ કામમાં મંડયા રહેવું એ આપણું પરમ કર્તવ્ય છે.

બંધુઓ! શ્રી મહાવીર પ્રભુના પરમ પવિત્ર જીવનમાંથી જે થોડા ઘણા પ્રસંગો આપની સન્મુખ મુકવાને મને આ પ્રસંગ મળ્યો છે. તેથી મારી જાતને ભાગ્યશાળી માનું છું; અને પ્રાર્થના કરૂં છું કે આપ સર્વે મારી સાથે તે પ્રાર્થનામાં જોડાશો કે તે પરમ આત્માની કૃપાથી આપણું અજ્ઞાન દુર થાય અને આપણામાં સંપૂર્ણ શાંતિ ફેલાય. આ પવિત્ર માર્ગનો પ્રકાશ જગતમાં વિસ્તરો અને જૈનધર્મનો અભ્યુદય થાઓ. છેવટે તે શાસન ઉપકારી **વીર**પ્રભુને મનથી, વચનથી અને શરીરથી નમસ્કાર કરી મારૂં કથન પુરૂં કરૂં છું.

શ્રી મહાવીર જયંતી પ્રત્યે બે બોલ.

અત્યારના જમાનામાં શ્રી મહાવીર પ્રભુની જયંતી ઉજવવાનો આનંદિત વાયુ ચારે તરફ જોસભેર ફુંકાઇ રહ્યો છે તે જોઇ કોને હર્ષાનંદ નહિ થતો હોય? કદાચ કોઇ પ્રશ્ન કરે કે આ તહેવાર નવો વધારવાની શી જરૂર હશે? તો તે બંધુઓએ જાણવું જોઇએ કે આ કંઇ નવીન યોજના કે નવીન વસ્તુનું પ્રતિપાદન નથી. આપણા સર્વે બંધુઓ તેમજ બ્હેનો ભગવાન વીરનો જન્મ તિથિનો દિવસ કલ્યાણક તરીકે વરસોનાં વરસો થયાં ઉજવતાં આવ્યાં છે ને ઉજવ છે તે કોઇથી પણ અજાણ તો નહિ હશે. આ ફકત આપણે તેનું જમાનાનુસાર રૂપાંતર કરીએ છીએ. બાકી મૂળ વસ્તુ સ્થિતિમાં કંઇ ફેરફાર કરતા નથી. વળી કોઇ પ્રશ્ન કરે કે પર્યુષણ પર્વમાં મહાવીર-પ્રભુનો જન્મ વંચાય છે તો તે સંબંધમાં કહેવાનું કે કલ્પસૂત્રના અધિકારે તે દિવસે વંચાય છે અને વંચાવો પણ જોઇએ પણ તેથી કરી પ્રભુની ખરી જન્મ તિથિએ તેમના ગુણનું યશોગાન કરવું, તેમની ભક્તિમાં તલ્લીન થવું, આનંદી થવું-ઘેર ઘેર મંગળ વાજાં વગડાવવાં, ઉપાશ્રયે, દેરાસરે

જાહેર રસ્તે તોરણો બંધાવવાં, ઉત્સવ કરવો એનો કંઇ નિષેધ થતો નથી. વળી તે દિવસોમાં જે કલ્પસૂત્રમાંથી ભગવાનનું ચરિત્ર વંચાય છે તે જે પ્રમાણે કલ્પસૂત્રમાં લખાણુ છે તે મુજબ પ્રતિ વર્ષ વંચાય છે પરંતુ જો તે સત્યને આવા પ્રસંગે વિધવિધ જાતના રૂપમાં વિધવિધ જાતના દાખલા દલીલો આપી વિધવિધ વિદ્વાનોદ્વારા સમજાવવામાં આવે તો તે સમજનારને ઘણો આનંદ થઇ પડે એટલું નહિ પરંતુ તેથી લાભ પણ અદ્વીતીય થઇ પડે એ નિર્વિવાદ છે. આપણે જ્યારે સ્વાભાવિક રીતે આપણા જન્મના દિવસે સનાથ ભણાવવા આદિની ધર્મક્રિયા કરીએ છીએ– ઘેર કંસાર કરાવીએ છીએ. હરેક રીતે દિવસ આનંદમાં ગાળીએ છીએ તો પછી આપણા પિતાના પિતા, દેવના દેવ, દયાળુ ત્રિલોકના નાથ પરમોપગારી સર્વજ્ઞ મહાપ્રભુની જન્મ તિથિને દિવસે શું કંઇ પણ ન કરવું જોઇએ? શું તે આપણી કૃતજ્ઞતા ગણી શકાસે? જૈન શાસન પ્રવર્તાવવાની ખાતર જે મહાપ્રભુએ બાર વર્ષ ઉગ્ર તપશ્ચર્યા કરી કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું અને અખંડિત અને અનુપમ અમૃતમય ઉપદેશ દુનિયાના જીવોને દેશવિદેશ વિચરી દીધો, તે શું આપણી સ્મરણ શક્તિની બહાર છે? તેવા જગતનાથની જન્મતિથિને દિવસે શું આપણે આપણી લાગણી પ્રદર્શિત ન કરવી જોઇએ? તે દિવસે તેમનું અવશ્યે યશોગાન કરવું જોઇએ. તે દિવસ ઉત્સવ તરીકે ઉજવવો જોઇએ.

ભગવાનની જયંતી ઉજવવાથી ભગવાનના ઉદ્દાત ગુણો અને સત્ય તત્વો પબ્લીકમાં જાહેર કરવાની આપણને એક સોનેરી તક મળશે તેમ આપણા દરેક ફિરકાઓમાં સંપવૃદ્ધિનું બીજ રોપાશે. આ સિવાય જો કે તેથી ઘણા લાભો નિષ્પન્ન થાય તેમ છે પરંતુ તેમાં આ બે મુખ્ય છે. આપણે આપણી આસપાસ અન્ય કોમો તરફ નજર કરીશું તો આપણને સ્હેજ જણાશે કે આપણે આ કંઇ નવીન કરતા નથી. સત્યની કીંમત સત્યમાંજ–અજવાળામાં અંકાશે. સત્યને અંધારે રાખવાથી યા તો તે ઉપર ઢાંક પીછોડો કરવાથી તેની કીંમત વધતી નથી. માટે સર્વજ્ઞ મહા પ્રભુ મહાવીરે જે સત્ય પ્રતિપાદન કર્યું છે તેનાથી શા માટે દુનિયાના જીવોને આપણે અજ્ઞ રાખવા જોઇએ? ખુદ આપણા ભગવાનના શબ્દો વિચારો અને તે ઉપર ખ્યાલ કરો. "સવીજીવ કરૂં શાસન રસી, એસી ભાવ દયા મન ઉલ્લસી."

બંધુઓ! શું આ ભાવનાનો અમલ ઘરમાં પેસી રહેવાથી કે અમુક કુંડાળામાં ભાવના ભાવવાથી થઇ શકશે? કદિ નહિ. તેનો તો પડઘો દુનિયાના સર્વે ખંડોમાં અવિચ્છિન્નપણે પાડવો જોઇએ; અને સત્ય તો ત્યારેજ પ્રકાશશે. તેમજ દરેક વર્ષે જયંતી ઉજવવાથી સર્વજ્ઞ મહા પ્રભુનું નામ દરેકને ચીર સ્મરણીય રહેશે. માટે આ જે જયંતીની હીલચાલે રૂપ લીધું છે તે જો કાયમ રહેશે તો આપણી ઘણે અંશે ધારેલી મુરાદો બર આવશે માટે દરેક બંધુઓએ તેને વધાવી લેવી જોઇએ અને અત્યારે જે થોડે થોડે સ્થળે શરૂ થઇ છે તે જ તે દિવસે સમસ્ત ભારતવર્ષમાં જૈનોમાં ઘેરે ઘેર ઉજવાવવી જોઇએ અને તે દિવસે સર્વજ્ઞ પ્રભુના ઉદ્દાત ગુણોનું–તત્વોનું સ્ફુટ વિવેચન કરી દુનિયાના સર્વે જીવોના ભલાની ખાતર સર્વે પ્રસિદ્ધ વર્તમાનપત્રોમાં–માસિકોમાં તે પ્રગટ કરાવવું જોઇએ જેથી દુનિયાના સર્વે જીવો પ્રભુના મહાન્ ગુણોનો–તેમજ તત્વોનો આસ્વાદ લેવાને ભાગ્યશાળી થાય અને જે અન્ય ધર્મના બંધુઓ અજ્ઞતાને લીધે જૈન ધર્મ ઉપર આક્ષેપો મુકે છે તેમની અજ્ઞાનતા દુર થાય અને ફરી એક વખત પાછો જૈન ધર્મ–ભાનું સર્વે દુનિયાને પોતાના તેજથી અલંકૃત કરે એવું જોવા કોણ નહિ ઇચ્છતું હોય? છેવટ અમારા જૈન બંધુઓ વીરના પુત્ર તરીકે પ્રભુની જન્મ તિથિને દિવસે તેમની જયંતી ઉજવવા ભાગ લેશે અને મહત્ પુણ્ય ઉપાર્જન કરી પોતાના આત્માનું સાર્થક કરશે એવું અમે ઇચ્છીએ છીએ. **ૐ શ્રી ગુરુઃ**